

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

**ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ
ΜΟΝΗΣ ΣΙΣΙΩΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ**

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Α' ΣΤΑΔΙΟ – ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

ΑΝΑΔΟΧΟΣ – ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ

ΕΛΕΝΗ-ΑΝΝΑ ΧΛΕΠΑ

ΜΑΙΟΣ 2015

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ
ΜΟΝΗΣ ΣΙΣΙΩΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

1.ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

ΑΝΑΔΟΧΟΣ – ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ

ΕΛΕΝΗ-ANNA ΧΛΕΠΑ

ΜΑΙΟΣ 2015

Προίμιο

Η Μελέτη Αποκατάστασης του Καθολικού της Ι. Μονής Σισίων που ανατέθηκε στις 17.11.2014 από την Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού σε ομάδα Μελετητών με Υπεύθυνη – Ανάδοχο την γράφουσα εκπονείται σε δύο Στάδια: Τεκμηρίωση και Μελέτη Αποκατάστασης.

Η ανά χείρας Αρχιτεκτονική Μελέτη είναι το Α΄ Στάδιο – Τεκμηρίωση και αποτελείται από 1 τεύχος με παραρτήματα αρχειακών εγγράφων και φωτογραφιών και 17 σχέδια αποτυπώσεων και τεκμηρίωσης. Στο Α΄ τεύχος που συνοδεύεται από τα σχέδια εξετάζονται: Στοιχεία της αρχιτεκτονικής διαμόρφωσης του ναού, παρουσιάζεται το ιστορικό της έρευνας, εξετάζονται νέα αρχειακά τεκμήρια, καταγράφονται παλαιότερες επεμβάσεις στο καθολικό, προτείνεται η γραφική αποκατάσταση του ναού και παρουσιάζονται οι καταρχήν προτεινόμενες επεμβάσεις αποκατάστασης στο καθολικό της Μονής Σισίων.

Ταυτόχρονα υποβάλλονται δύο ακόμα μελέτες: η Στατική Μελέτη που καταγράφει την κατάσταση διατήρησης και την παθολογία του κτηρίου ενώ παρουσιάζει την αιτιολόγηση των βλαβών και διατυπώνει προτάσεις αποκατάστασης των βλαβών, από τον πολιτικό μηχανικό Χρήστο Σπανό. Η Μελέτη Συντήρησης που παρουσιάζει αντίστοιχα την κατάσταση, την παθολογία και τη διερεύνηση των αιτιών βλαβών των λίθινων και σιδηρών στοιχείων, από τον συντηρητή Παντελή Φελέρη

Εκτός από τις επιτόπου εργασίες αποτύπωσης του ναού πραγματοποιήθηκε έρευνα στα ΓΑΚ και στην Κοργιαλλένειο βιβλιοθήκη της Κεφαλλονιάς, καθώς και σε βιβλιοθήκες και αρχεία στην Αθήνα. Σε συνεργασία με τις αρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού αναζητήθηκαν στοιχεία για παλαιότερες επεμβάσεις και εργασίες στο ναό. Τέλος, σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού καταρτίστηκε το αρχικό Διάγραμμα των προτεινόμενων επεμβάσεων στο ερειπωμένο καθολικό των Σισίων.

Θερμές ευχαριστίες για την βοήθειά τους και τη συνεργασία τους οφείλονται: στην Ε. Νικολιά από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ζακύνθου, στο προσωπικό των ΓΑΚ Κεφαλλονιάς και ιδιαίτερα στην Θεοδώρα Ζαφειράτου, στον Διευθυντή του Μουσείου Αγ. Ανδρέα Μηλαπιδιάς Κ. Στάβερη για τις πληροφορίες που μας έδωσε

και στον Προϊστάμενο του Τμήματος Μελετών της ΔΑΒΜΜ αρχιτέκτονα Παναγιώτη Μπίρταχα για την συμβολή του στη διερεύνηση των προτάσεων.

Τέλος ευχαριστούμε θερμά τον Πρόεδρο του ΣΑΚ Πάυλο Κρεμέζη και τον Κωνσταντίνο Κουτσαδέλη για τη βοήθειά τους και την παραχώρηση στοιχείων για τη μελέτη μας.

ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ: Δρ Ελένη- Άννα Χλέπα, αρχιτέκτονας - αναστηλωτής (MSc)

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ :

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ – ΣΧΕΔΙΑ ΣΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΜΟΡΦΗ

Φωτεινή Βλαχάκη, αρχιτέκτονας - MSc αναστηλωτής Ε.Μ.Π.

Τάσσος Παπαδόγκωνας, εικαστικός – σχεδιαστής.

Ναταλία Μπούρα, αρχιτέκτονας MSc.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ – ΦΩΤΟΓΡΑΜΜΕΤΡΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ

Φώτης Μπουρεξής, Αγρονόμος-τοπογράφος μηχανικός Ε.Μ.Π.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΦΩΤΟΡΕΑΛΙΣΤΙΚΟΥ

Αθηνά Γκούμα, αρχιτέκτονας MSc.

Περιεχόμενα

ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

1.	ΓΕΝΙΚΑ.....	6
2.	ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ.....	13
3.	Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ.....	22
3.1	Περιγραφή του ναού	22
3.2	Τυπολογία	30
3.3.	Μορφολογία – Κατασκευή.....	33
4.	ΑΡΧΕΙΑΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ	43
5.	ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ – ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ.....	49
6.	ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ	52
7.	ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ.....	53
8.	ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	60
9.	ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	63
10.	ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΩΝ.....	64
11.	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄ – ΕΓΓΡΑΦΑ ΓΙΑ ΚΕΦΑΛΛΟΝΙΑΣ	
12.	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄ – ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ	

1. ΓΕΝΙΚΑ

Ο ναός της Κοιμήσεως Θεοτόκου ή του Ακαθίστου Ύμνου στα Σίσια αποτελούσε το καθολικό της ομώνυμης Ι. Μονής που βρίσκεται στη Νότια ακτή της Κεφαλονιάς - στο ανατολικό άκρο του όρμου Λουρδά - στην πεδιάδα της Λειβαθούς προς τα Α. της πόλεως του Αργοστολίου (Εικ. 1).

Εικ. 1. Παλαιά και νέα μονή Σισίων στην περιοχή Λειβαθούς.

Ο ναός ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής, με προσανατολισμό ΒΑ-ΝΔ και ήταν τοποθετημένος στη βορειοδυτική εξωτερική πλευρά του περιβόλου που περικλείει το συγκρότημα της Μονής. Το ιερό είναι τοποθετημένο στα βορειοανατολικά και απολήγει σε ημικυκλική κόγχη (Σχ. ΑΡΧ 02). Η προσπέλαση στο καθολικό γινόταν από το μικρό προαύλιο που διαμορφώνεται στα βορειοδυτικά αμέσως μετά την μνημειακή είσοδο- πυλώνα της Μονής (Εικ. 2). Στην τοξωτή πύλη εδραζόταν η βάση του κωδωνοστασίου. Η κύρια είσοδος του ναού ήταν στη νοτιοδυτική όψη με προσπέλαση στον γυναικωνίτη. Η δεύτερη είσοδος στο καθολικό τοποθετείται στη νοτιοανατολική όψη και πλαισιώνεται από εντυπωσιακό

δωρικό θύρωμα (Εικ. 3). Πίσω από το ιερό ήταν τοποθετημένος ο οχυρός πύργος της Μονής (Εικ. 4). Από το υπόλοιπο μοναστικό συγκρότημα σώζονται σήμερα ερειπωμένα κελιά, αποθήκες, μαγειρεία κλπ.

Τα κτίσματα του μοναστικού συγκροτήματος που χρονολογείται στον 18^ο αιώνα ερειπώθηκαν και καταστράφηκαν σε μεγάλο βαθμό από τους σεισμούς του 1953.

Εικ. 2. Η αυλόπορτα και οι δύο είσοδοι του ναού.

Εικ. 3. Νοτιοανατολική όψη μετά τον σεισμό του 1953.

Εικ. 4. Αποψή του ιερού μετά τον σεισμό του 1953.

Μόνον το καθολικό και ο βορειοδυτικός, σχυρός, πύργος της Μονής διασώθηκαν σε ύψος 8μ. μαζί με τον αντίστοιχο τοίχο του περιβόλου και της κεντρικής εισόδου της Μονής (Εικ. 5, 6, 7 - Φωτ. 1-3).

Ειδικότερα, το καθολικό σώζει σήμερα τις τρεις πλευρές του μέχρι το ύψος της στέγης περίπου (Φωτ. 4). Η εντυπωσιακή ξύλινη στέγη του που απεικονίζεται σε μετασεισμικές φωτογραφίες (Εικ. 8) έχει πλέον χαθεί ολοσχερώς και ο ναός είναι πλήρως απογυμνωμένος από τα υπόλοιπα αρχιτεκτονικά στοιχεία στο εσωτερικό του: έχει αποξηλωθεί η πέτρινη βαθμίδα των στασιδιών (Εικ. 9), η ιερά τράπεζα κείται τεμαχισμένη στο δάπεδο του ιερού βήματος (Φωτ. 5), ακόμα και η περίτεχνη πλαισίωση της νοτιοδυτικής εισόδου (βάση και τμήμα κίονα) στο ναό που φαίνεται σε παλαιότερες μετασεισμικές φωτογραφίες έχει διαρπαγεί (Εικ. 2). Έχουν λιθολογηθεί σε μεγάλο βαθμό ακόμα και οι ερειπωμένοι τοίχοι του ναού που έσωζαν τμήματα της λαξευτής τοιχοποιίας του αμέσως μετά τους σεισμούς του 1953 (Εικ. 10, Φωτ. 6, 7, 8).

Σε απόσταση 250 μ. από το ερειπωμένο συγκρότημα κατασκευάστηκε η νέα Μονή της Παναγίας των Σισίων, στα 1970. Κειμήλια και αρχιτεκτονικά στοιχεία της παλαιάς Μονής Σισίων έχουν ενσωματωθεί και διατηρούνται στο νέο συγκρότημα. Στο Εκκλησιαστικό Μουσείο του Αγίου Ανδρέα Μηλαπιδιάς διατηρείται μέρος αποσπασθέντος πλαισίου του δυτικού παραθύρου της βόρειας πρόσοψης. Το καθολικό της προσεισμικής Μονής έχει χαρακτηριστεί ως «προέχον βυζαντινό μνημείο», ήδη από το 1925 (ΠΔ 18-2-1925. ΦΕΚ 61^Α/12-3-1925).

Εικ. 5. Άποψη του ερειπωμένου ναού από το προαύλιο.

Εικ. 6. Εσωτερική παρειά του βορειοδυτικού τοίχου.

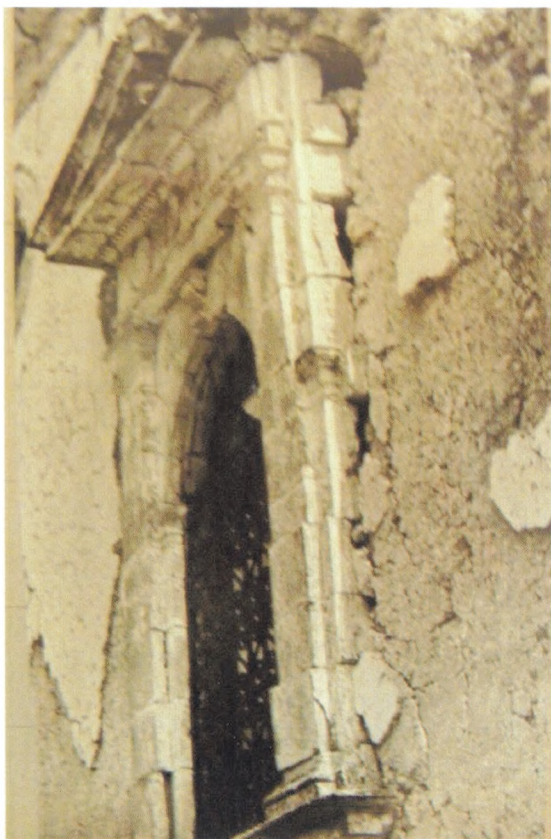
Εικ. 7. Εσωτερική παρειά του νοτιοανατολικού τοίχου.

Εικ. 8. Άποψη του ερειπωμένου ναού από Δυτικά.

Εικ. 9. Το δάπεδο του ναού χωρίς την πέτρινη βαθμίδα των στασιδιών από Ανατολικά.

Εικ. 10. Παράθυρο στη βορειοδυτική όψη.

2. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ

Η Μονή Σισίων σύμφωνα με την παράδοση ιδρύθηκε από τον Άγιο Φραγκίσκο (1218) κατά την σύντομη παραμονή του στο νησί. Βάσει ιστορικών τεκμηρίων η Μονή των Σισίων ιδρύθηκε σε κοντινή με την σημερινή της θέση προς τη θάλασσα από *μινωρίτες* Φραγκισκανούς μοναχούς που εγκαταστάθηκαν στον Ελλαδικό χώρο. Ο κύριος ερευνητής της ιστορίας της Μονής είναι ο Ηλίας Τσιτσέλης, ο οποίος στο έργο του για τα εκκλησιαστικά των μονών της Κεφαλληνίας παρουσιάζει αναλυτικά τα στοιχεία σχετικά με την παράδοση της ίδρυσης της Μονής Σισίων από τον Άγιο Φραγκίσκο, διερευνά τις ιδιοκτησιακές αλλαγές κατά τη διάρκεια της λειτουργίας της Μονής και παραθέτει πολλά τεκμήρια για το οικοδομικό χρονικό του μοναστικού συγκροτήματος των Σισίων από την ίδρυση της μέχρι το 1812¹.

Αργότερα, στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος του Πολυτεχνείου (1985) εκπονήθηκαν τα πρώτα σχέδια αποτύπωσης του ερειπωμένου καθολικού και πραγματοποιήθηκε εμπεριστατωμένη ιστορική – αρχαιολογική έρευνα από την υπεύθυνη του προγράμματος αρχιτέκτονα Αφροδίτη Αγοροπούλου - Μπιρμπίλη.

Τα συμπεράσματα της έρευνας, καθώς και η μέχρι τότε βιβλιογραφία δημοσιεύτηκαν στο εκτενές άρθρο της σχετικά με τη Μονή Σισίων. Στο άρθρο παρουσιάζονται αναλυτικά τόσο το ιστορικό της έρευνας της Μονής, όσο και τα αρχαιολογικά τεκμήρια (ΓΑΚ Κεφαλλονιάς) σχετικά με την ίδρυση του συγκροτήματος και τη χρονολόγηση των ιστορικών οικοδομικών του φάσεων. Η Μπιρμπίλη εξετάζει την αρχιτεκτονική διάταξη και τη μορφολογία του καθολικού και προτείνει χρονολόγηση των οικοδομικών φάσεων της Μονής². Την ίδια περίοδο ο Γ. Ν. Μοσχόπουλος στο έργο του «Ιστορία της Κεφαλονιάς» παρουσιάζει αναλυτικά την εκκλησιαστική τέχνη στο νησί και τους αγιογράφους που εργάστηκαν στην Μονή Σισίων³.

¹ Ηλίας Α. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα. Συμβολαί εις την ιστορίαν και λαογραφίαν της νήσου Κεφαλληνίας εις τόμους τρείς*. Τόμος Δεύτερος, Εκκλησιαστικά μονών ιστορία, χρονογραφία, πολιτικά και στατιστικά σημειώματα, Εν Αθήναις 1960, 272-289.

² Α. Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη, Η μονή Σισίων Κεφαλονιάς, στο Γ.Ν. Μοσχόπουλος (επιμ.) *Πρακτικά Ε' διεθνούς πανιονίου Συνεδρίου* (Αργοστόλι - Ληξούρι, 17-21 Μαΐου 1986), τόμος 3, Αργοστόλι, Εταιρεία Κεφαλληνιακών Μελετών, 1991, 179-212.

³ Γ. Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*. Τόμος πρώτος. Από τα αρχαία χρόνια ως το 1797, Αθήνα 1985.

Το καθολικό της Ι. Μονής Σισίων - στη σημερινή του θέση - ιδρύεται πιθανότατα στο δεύτερο μισό του 17^{ου} αι. Ήδη από το 1636 ο κληρικός Ιερόθεος Αββάτιος καρπωτής της Μονής στο διάστημα 1631-1664 αναφέρεται σε μεγάλο σεισμό του 1636 που προξένησε ζημιές στα Σίσια. Ο Αββάτιος ζητούσε επανειλημμένα από την βενετική διοίκηση χορηγία ... «εις αύξησιν της αυτής εκκλησίας και εις στερέωσιν των ευρισκομένων εις αυτήν κοπιαστών και εκκλησιαστικών»⁴, και φαίνεται πως εκτέλεσε εργασίες τις δαπάνες των οποίων δεν μπορούσε να εξοφλήσει⁵. Στη συνέχεια ως καρπωτές της Μονής αναφέρονται ο Ζακυνθινός Μητροπολίτης Ιωσήφ Δόξας (στο διάστημα 1664-1668), και ακολουθεί ο Κρητικός Πρωτοπαπάς Στέφανος Παλλαδάς (στο διάστημα 1672-1676)⁶. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Δόξας είχε αναλάβει και «ευπρεπίσει» από το 1643 την Μονή της *Κυρίας ή Παναγίας των Αγγέλων* στη Ζάκυνθο (Αργάσι), ενώ ο ίδιος ανέλαβε από το 1669 τη Μονή *Αναφωνήτριας* της Ζακύνθου διεκδικώντας και τα Σίσια από τον Παλλαδά που τα πήρε το 1672⁷. Και οι δύο προαναφερθέντες ναοί παρουσιάζουν κοινά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά με την Παναγία Σισίων.

Στις αρχές του 1676 η Μονή παραχωρήθηκε στην κοινότητα που ανέλαβε και τη σύσταση κοινοβίου, εφόσον το μοναστικό συγκρότημα είχε περιέλθει προηγουμένως σε αθλία κατάσταση. Στα 1677 συντάσσεται το τυπικό της μοναχικής κοινότητας που καθόριζε και τον τρόπο λειτουργίας της⁸. Η Μπιρμπίλη αναφέρει στοιχεία για εργασίες που αφορούν σε «νέα κτήρια» της Μονής, τα οποία σημειώνονται σε κώδικες της Μονής το 1677 και 1678. Αναφέρει επίσης αφιέρωση θρόνου από τον αρχιερέα Χοϊδά στην «επάνω εκκλησιά», το 1681, και θεωρεί την πληροφορία αυτή σαν πρώτη αναφορά στο νεώτερο καθολικό⁹.

Βάσει των παραπάνω στοιχείων η Μπιρμπίλη θεώρησε ως χρονική περίοδο οργάνωσης της Μονής στη νέα θέση το διάστημα μεταξύ 1676 και 1681¹⁰. Κατά τη συγγραφέα, ο ναός είχε ολοκληρωθεί μέχρι το 1681. Οι τέσσερις δεσποτικές εικόνες του τέμπλου ήταν έργα του Τζανκαρόλο (περ. 1688), Ιωάννης Πρόδρομος,

⁴ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη 1991, 183, σημ. 20.

⁵ Ο.π., σημ. 20.

⁶ Ο.π., 184, σημ. 21.

⁷ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη 1991, σημ. 21.

⁸ Τσιτσέλης 1960, τ. Β', 282-86

⁹ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη 1991, 188, σημ. 36.

¹⁰ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη 1991, 188.

ενθρονισμένος Χριστός και Παναγία, ενώ η Παναγία του Ακαθίστου στην οποία είναι αφιερωμένη και η εκκλησία φέρει τη χρονολογία φιλοτέχνησης (24 Ιουλίου 1700)¹¹.

Κατά την Μπιρμπίλη η δεύτερη οικοδομική φάση πραγματοποιείται στο πρώτο τέταρτο του 18^{ου} αι., το 1724 (αρχές Μαρτίου μέχρι τέλη Αυγούστου)¹², και αφορά τη μνημειακή κατασκευή που ερειπώθηκε κατά τους σεισμούς του 1953.

Όσον αφορά στην οικοδομική δραστηριότητα κατά τον 19^ο αι.¹³ μέχρι τώρα είχαμε μόνον την σύντομη αναφορά του Τσιτσέλη ότι στα 1812 η Μονή είχε παρακμάσει¹⁴.

Κατά την πρόσφατη έρευνά μας στα ΓΑΚ Κεφαλλονιάς στα κατάστιχα με τα περιουσιακά στοιχεία της Μονής γίνεται μεταξύ άλλων αναφορά σε τρεις (3) εικόνες στο τέμπλο του ναού, το 1707, και σε δώδεκα (12) εικόνες στην άνω ζώνη του τέμπλου, μια εικόνα από κάτω της Δεσποτικής εικόνας του Χριστού, καθώς και σε «8 piedestal πώρινα ποδάρια για το μπαλδακίν εις την αγίαν τράπεζα τα 4 και τα άλλα 4 δια το μέσον της εκκλησίας»¹⁵. Πρόκειται πιθανότατα για τον «θρόνο της Παναγίας», που στήριζε τη θαυματουργή εικόνα της¹⁶.

Βάσει της έρευνας μας στα ΓΑΚ, στα κατάστιχα του 1724-26 τα φύλλα 11-14, που ορθά αναφέρει η Μπιρμπίλη, αναφέρονται στο έτος 1725 και όχι στο 1724 (βλ. παρακάτω Κεφ. 4). Νέα στοιχεία βρέθηκαν και για τις επισκευές στο ναό κατά τον 19^ο αι.

¹¹ Μπιρμπίλη 198. Βλ. και Βοκοτόπουλος χρονολογεί την εικόνα της Παναγίας το 1700.

¹² Ο. π., 194-195, σημ. 59-66. Η χρονολόγηση είναι τεκμηριωμένη εφόσον γίνεται βάσει αρχειακών τεκμηρίων, όπως, πληρωμές, προμήθεια υλικών, ονόματα μαστόρων κλπ. Ενώ η εκκλησία στις απογραφές της περιουσίας της από το 1727 έως το 1745 ονομάζεται «νέα» Μπιρμπίλη, ό. π., 195, σημ. 70, 71.

¹³ Η έρευνα στο φωτογραφικό Αρχείο Μπενάκη, στην Φωτοθήκη του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών, στο Αρχείο της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων (ΔΑΒΒΜ), στο Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας της Διεύθυνσης του Εθνικού Αρχείου Μνημείων (ΔΕΑΜ), στο Φωτογραφικό Αρχείο του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, στο Ιστορικό και Φωτογραφικό Αρχείο του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου δεν απέδωσε

¹⁴ Τσιτσέλης 1960, 289.

¹⁵ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1687-1721, σελ. 20, 28.

¹⁶ Μπιρμπίλη 1991, 196-97.

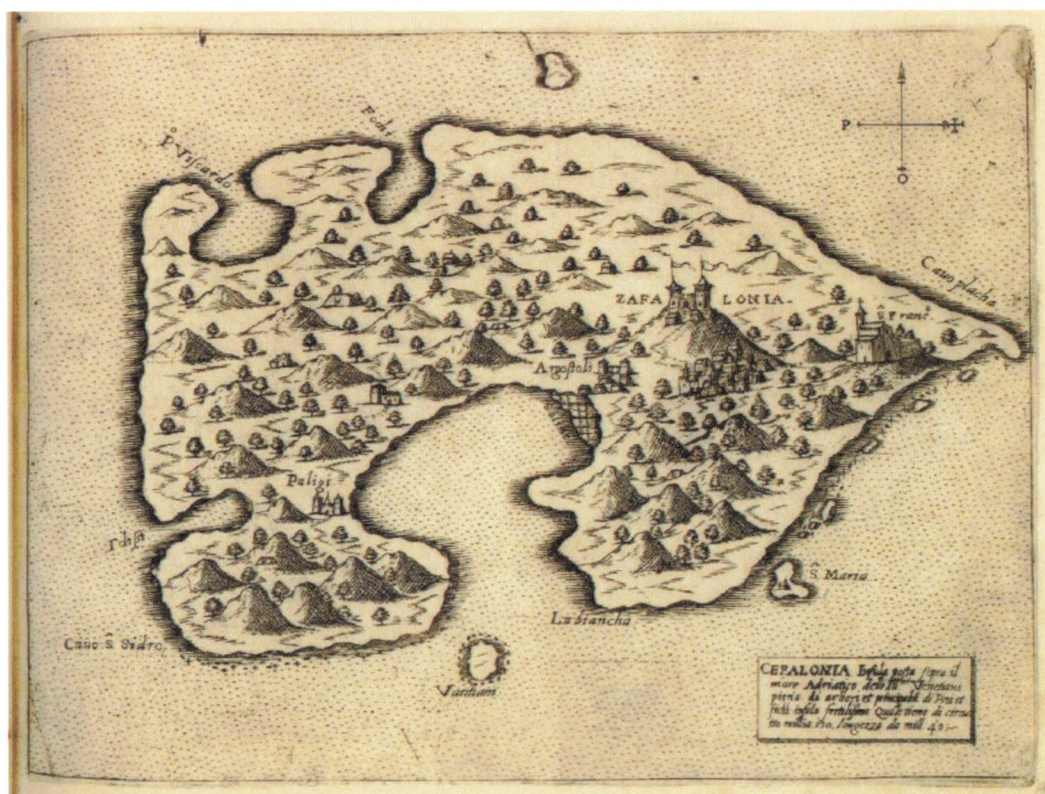
Απεικονίσεις

Ήδη από τον 16^ο αι. οι περιηγητές στα περίφημα *Νησολόγια* (Εικ. 11- 16) παρουσιάζουν τη θέση του μοναστηριού το οποίο απεικονίζεται με μεγάλο μέγεθος ορισμένες φορές και με την ονομασία S. Francesco. Η ονομασία επαναλαμβάνεται σε σειρά διαδοχικών χαρτών (Bordone 1547, Camoccio 1574, Rosaccio 1597) ενώ το καθολικό παρουσιάζεται με μορφή *τρίκλιτης βασιλικής*, στη βόρεια περιοχή της οποίας μπροστά δεσπόζει σταθερά ένας πύργος¹⁷. Ο πύργος εμφανίζεται και στις απεικονίσεις των νησολογίων του 17^{ου} αι. (Beauvau 1615, Porcacchi 1620, Enderlin 1686, Sandrart 1687, Coronelli 1688).

Εικ. 11. Buondelmonti (1547).

¹⁷ Για τους οχυρούς πύργους – παρατηρητήρια των Μοναστηριών, βλ. Α.Κ. Ορλάνδου, *Μοναστηριακή Αρχιτεκτονική*, Αθήναι 1999 (Β' έκδοση), 134-137.

Εικ. 12. G. F. Camocio (1574).

Εικ. 13. G. Rosaccio (1598).

Εικ. 14. H. Beauvau (1615).

Εικ. 15. T. Porcacchi (1620).

Εικ. 16. J. Enderlin (1686).

Εικ. 17. J. Peters (1687).

Στις σωζόμενες απεικονίσεις του μοναστηριού στους χάρτες κατά το χρονικό διάστημα 1597 -1688 – ο ναός αναπαρίσταται με τη μορφή τρίκλιτης βασιλικής, τουλάχιστον μέχρι το 1620, ή αντιγράφεται με παρεμφερή διάταξη – από τις απεικονίσεις του σε προηγούμενους χάρτες – όπως συνηθιζόταν. Από το 1687 το καθολικό απεικονίζεται στους χάρτες με δύο μεγάλους πύργους που συμπίπτουν ίσως με τους οχυρούς πύργους που απεικονίζονται σε κάτοψη του μοναστικού συγκροτήματος των Σισίων που δημοσίευσε η Μπιρμπίλη¹⁸ (Εικ. 18).

Δεν αποκλείεται ο νεώτερος ναός να υπέστη αλλαγές στο διάστημα 1681-88. Η μορφή της τρίκλιτης βασιλικής με πύργο/κωδωνοστάσιο που απεικονίζεται στους χάρτες δεν αποκλείεται όμως να εμπνέεται από την περίφημη τρίκλιτη βασιλική του Αγίου Φραγκίσκου στην Ασίζη¹⁹, χωρίς να μπορεί να αποκλεισθεί ωστόσο η ύπαρξη τρίκλιτης βασιλικής στην παλαιά θέση της Μονής χαμηλότερα, κοντά στην ακτή (Εικ. 19). Η επιχειρηματολογία και τα τεκμήρια που παρουσιάζει ο Τσιτσέλης για την ίδρυση του Μοναστηριού από Φραγκισκανούς μοναχούς τον 13^ο ή 14^ο αι. είναι

¹⁸ Μπιρμπίλη 1991, Εικ. 2.

¹⁹ Βλ. ενδεικτικώς, Nancy Cooper, *The Frankish Church of Aghia Sophia at Andravida, Greece*, P. Lock - G.D.R. Sanders (επιμ.), *The Archaeology of Medieval Greece*, Οξφόρδη 1996, 29-47. Β. Kitsiki-Panagopoulos, *Cistercian and Mendicant Monasteries in Medieval Greece*, Σικάγο 1979. J. Poeschke, *Die Kirche San Francisco in Assisi und ihre Wandmalereien*, Μόναχο 1985.

αρκετά πειστική. Ο Μίλλερ αναφέρεται σε δύο εκκλησίες φραγκισκανών στην Κεφαλονιά την Θεοτόκο των Σισίων και Παναγία των Χαρίτων²⁰. Όμως τότε δεν είχε ακόμα ταυτιστεί με τον καθεδρικό ναό των φραγκισκανών η μεγάλη τρίκλιτη βασιλική της Αγίας Παρασκευής της Χαλκίδας²¹, ώστε να γίνουν πιθανές συσχετίσεις για τη δράση του τάγματος στην Ελλάδα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η πιθανή συσχέτιση της έλευσης των καθολικών μινωριτών με τους ηγεμόνες του νησιού ευγενείς της οικογένειας Orsini και θα άξιζε η εξέταση της αρχιτεκτονικής δραστηριότητας της οικογένειας στο νησί, εφόσον εκτελούσε μεγάλα οικοδομικά προγράμματα και στην Ιταλία²².

Πάντως η τυπολογική διάταξη της μονόκλιτης βασιλικής, με αναφορές σε ρωμαϊκά και κυρίως παλαιοχριστιανικά πρότυπα, ήταν πολύ διαδεδομένη εκείνη την περίοδο σε όλη την Ευρώπη²³.

Η ρυθμολογία και η πλαισίωση θυρών, παραθύρων, γείσων ακολουθεί τους ευρύτατα διαδεδομένους εκείνη την περίοδο αρχιτεκτονικούς ρυθμούς της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας που προτείνονται στα εγχειρίδια της Αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής, τα οποία γνωρίζουν τεράστια εκδοτική επιτυχία σε όλη την Ευρώπη.

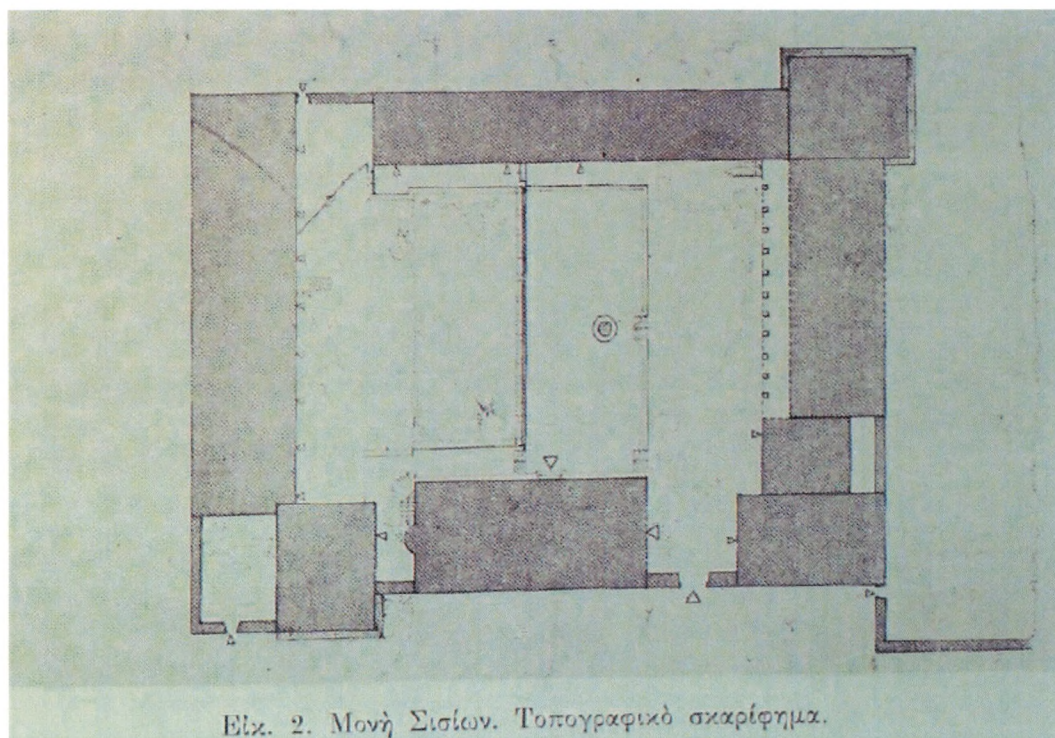
²⁰ W. Miller, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα (1204-1566)*, Αθήναι 1960.

²¹ Βλ. Ν. Δεληνικόλας, Β. Βέμη, «Αγία Παρασκευή Χαλκίδας. Ένα βενετικό πρόγραμμα ανοικοδόμησης το 13^ο αι.», στο: Χρύσα Μαλτέζου - Χριστίνα Παπακώστα (επιμ.), *Βενετία-Εύβοια. Από τον Έγριπο στο Νεγροπόντε*. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Χαλκίδα 12-14 Νοεμβρίου 2001), Βενετία - Αθήνα 2006, 229-266. Angiola Maria Romanini, L'architettura dei primi insediamenti francescani, *Storia della città* 26/27 (Απρ. - Σεπτ. 1983) 9-14. Georgopoulou Maria "Late Medieval Greece and Venice: An Appropriation of Byzantine Heritage", *The Art Bulletin* 77/3 (1995) 476-496.

²² Marco Maria Meraldi, Vicino Orsini tra Firenze e Bomarzo. Cultura, storia e immaginario, στο: Ferruccio Canali (ed.), *Architettura e Arte del Principato Mediceo (1512-1737). Michelangelo e la fortuna della Firenze del Cinquecento*, *Bollettino SSF* 23 (2014), 269- 280.

Ε. Μπρούσκαρη, *Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία*, Αθήνα 1995.

²³ Χ. Μπούρας, «Ο αρχιτεκτονικός τύπος της βασιλικής κατά την Τουρκοκρατία και ο Πατριάρχης Καλλίνικος», *Εκκλησίες* 1, Αθήνα 1979, 159-169. Πολυβίου 1991.

Εικ. 18. Κάτοψη του μοναστικού συγκροτήματος των Σισίων χχ (Μπιρμπίλη 1991: Εικ. 2).

3. Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

3.1. Περιγραφή του ναού

Ο ναός ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης βασιλικής που σχηματίζεται ένα επίμηκες ορθογώνιο με προεξέχουσα ημικυκλική αψίδα ιερού. Οι αναλογίες των πλευρών του ορθογώνιου είναι 1: 2,3. Εσωτερικές διαστάσεις από ανατολικά προς τα δυτικά: σωζόμενο μήκος 17,45μ. στη βορειοδυτική πλευρά, και 16,60μ. στη νοτιοανατολική. Το πλάτος της βορειοανατολική πλευράς είναι 6,92μ. και της νοτιοδυτικής 6,90μ. Το σωζόμενο ύψος στην ΒΔ γωνία είναι 7,70μ.

Οι εξωτερικές πλευρές του καθολικού μετρούν σήμερα: μήκος 19,15μ. η ΒΔ, χωρίς την κόγχη του ιερού και 18,20μ. η ΝΑ. Τα αρχικά μήκη ήταν 19μ. και 19,50 αντίστοιχα. Κατά τις εργασίες της αποτύπωσης εντοπίστηκε λαξευτός λίθος με περιτένεια στη ΝΔ γωνία του κτηρίου, που σηματοδοτεί κατά τη γνώμη μας το όριο/γύρισμα της λαξευτής τοιχοδομής στη ΝΑ όψη²⁴ (Φωτ. 9, 10). Η νοτιοανατολική όψη, στο ΝΔ πέρασ της, ήταν μικτή, κατασκευασμένη από ημιλαξευμένους αργούς λίθους μικρούς και μεγάλους και λαξευτή τοιχοποιία μέχρι την αετωματική απόληξη της ΝΔ πλευράς.

Η είσοδος στο ναό γινόταν από τα Δυτικά στο μέσον του κτηρίου μέσω της θύρας (Θ1) με διακοσμημένη πλαισίωση που δεν σώζεται σήμερα (Σχ. ΑΡΧ.12). Στην ΝΔ όψη που έχει επίσης ερειπωθεί σώζεται μόνον μικρό τμήμα της λαξευτής τοιχοποιίας της στα Νότια, που μετρά μήκος 2,36μ. και ύψος 1.01μ. (Φωτ.11, 12, Σχ. ΑΡΧ.07). Και στη ΝΔ όψη κατά τη διάρκεια των εργασιών της αποτύπωσης εντοπίστηκε λίθος με εγκοπή (πλ. 23,5μ. εγκοπή πλ. 5 εκ. και ύψους 17,5εκ.) που ανήκε στη λαξευτή λιθοδομή της πλαισίωσης της εισόδου, υποδηλώνοντας τη θέση της (Φωτ. 13).

Στο ΒΑ τοίχο διανοίγεται μια ημικυκλική κόγχη χορδής 2,12μ. που εκφραζόταν εξωτερικά ως ημικυκλική μόνον στο ανώτερο τμήμα της. Σε ύψος 4,70 σώζεται ο λοξότμητος κοσμήτης πάχους 16εκ. που περιτρέπει εσωτερικά την αψίδα του ιερού.

²⁴ Η πρόσοψη του ναού έχει κοινά χαρακτηριστικά με την Ευαγγελίστρια του Κάστρου.

Στη ΒΔ γωνία του ιερού διαμορφώνεται ημικυκλική κόγχη (Κ1), που εγγράφεται στο πάχος του ΒΔ τοίχου και Κ2/Κ3 που εγγράφεται στο πάχος του ΒΑ τοίχου.

Στη βορειοδυτική πρόσοψη του ναού έχει διανοιχθεί μικρό τοξωτό παράθυρο (Π1) για τον φωτισμό του ιερού, (1,06Χ0,68μ., εσωτερική ποδιά 1,50μ.) με λίθινο πλαίσιο (0,28μ.) σήμερα επιχρισμένο, σε απόσταση 1,44μ. από την εσωτερική γωνία των ΒΔ και ΒΑ τοίχων και σε απόσταση 2,12μ. από τον Β. εξωτερικό όριο του ναού. Το άνοιγμα του παραθύρου έχει φραχθεί (Σχ. ΑΡΧ.10, Φωτ. 14).

Σε απόσταση 5,08μ. από το βόρειο πέρασ του ΒΔ τοίχου εσωτερικά, διαμορφώνεται μεγάλο τοξωτό άνοιγμα (Π2) (1,29μ.Χ2,375μ.) με περίτεχνο πλαίσιο και κιγκλίδωμα τοποθετημένο μπροστά από την ξύλινη κάσα (Σχ. ΑΡΧ.10, Φωτ. 15, 16, 17). Σε απόσταση 13,59μ. έχει διανοιχθεί ένα τρίτο τοξωτό άνοιγμα (Π3) (Σχ. ΑΡΧ.02, Φωτ. 18) (1,26Χ2,23μ.) με περίτεχνη πλαισίωση, χωρίς σιδεριά σήμερα, από το οποίο έχει αποσπασθεί το δυτικό τμήμα της και η σιδεριά. Ψηλότερα σώζονται τρεις κυκλικοί φεγγίτες (oculi) τοποθετημένοι σε διαφορετικά ύψη από το έδαφος: ο Φ1 σε απόσταση 4,90μ. από το έδαφος, ο Φ2 σε απόσταση 5,1μ. και ο Φ3 σε απόσταση 5,30μ. (διαμ. 1μ. ες. διαμ. 0,6μ. (Σχ. ΑΡΧ.08, Φωτ. 19-22).

Οι Φ1 και Φ2 είναι τοποθετημένοι αξονικά σε απόσταση 1,95μ. εκατέρωθεν του ανοίγματος Π2. Ο Φ1 τοποθετημένος ψηλότερα κατά 15εκ. Φαίνεται ότι ο Φ3, τοποθετημένος σε μεγαλύτερη απόσταση 2,10μ. από το άνοιγμα Π3 προς τα βόρεια και χαμηλότερα από τους Φ1, Φ2 κατά 20εκ. περ. είναι αποτέλεσμα επισκευής στο ναό (Σχ. ΑΡΧ.08). Ένας ακόμα φεγγίτης Φ4 που είχε διανοιχθεί στη ΝΑ πλευρά, αξονικά πάνω από την θύρα (Θ2), είναι σήμερα τοιχισμένος (Φωτ. 23).

Στη ΝΑ πλευρά του ναού σε απόσταση 1,45μ. από τη γωνία έχει διανοιχθεί τοξωτό παράθυρο (Π6) για το φωτισμό του ιερού (1,19μ.Χ69,7μ.), με κεκλιμένη ποδιά (Σχ. ΑΡΧ.05, Φωτ. 24, 25).

Σε απόσταση 5,06μ., αντίστοιχη θέση με (Π2), έχει διανοιχθεί το παράθυρο (Π5) (1,36Χ2,37μ.) (Σχ. ΑΡΧ.05, Φωτ. 27). Και σε απόσταση 13,45μ. το παράθυρο (Π4) (1,36Χ2,36μ.) (Σχ. ΑΡΧ.06, Φωτ. 28).

Η νότια θύρα (Θ2) τοποθετημένη σε απόσταση 9,06μ. από τη γωνία (3,228Χ1,87μ.) απέχει 2,66μ από το άνοιγμα (Π5) και 2,61 από το (Π4), δηλ. είναι τοποθετημένη σχεδόν στον άξονα συμμετρίας των δύο ανοιγμάτων (Σχ. ΑΡΧ.05, Φωτ. 29).

Πάντως τα ανοίγματα των πλευρικών τοίχων είναι τοποθετημένα με μεγάλη ακρίβεια και επιμέλεια σε ίσες αποστάσεις από τον βορειοανατολικό τοίχο του ιερού. Δεν προκύπτουν συμμετρικά διαταγμένα ως προς τους εγκάρσιους άξονες του ναού λόγω της απόκλισης του τοίχου (Τ3) από την ορθή γωνία κατά 0,20μ. Η κατασκευή του τοίχου μπορεί να οφείλεται σε τοπογραφικά δεδομένα ή στην παρουσία του οικοδομήματος του οχυρού πύργου στον οποίον ενσωματώνεται και συνεπώς προσαρμόζεται το κτήριο του καθολικού. Πάντως οι κατασκευαστές επεδίωξαν αναμφισβήτητη τη συμμετρική διάταξη των ανοιγμάτων των παραθύρων που είναι όμοια ως προς τις διαστάσεις τους.

Το πάχος των τοίχων κυμαίνεται, ο (Τ1) 0,85μ., ο (Τ2), 0,85, ο (Τ3) 0,95 και ο (Τ4) από 0,75. Το πάχος του εξωτερικού τοίχου του προαυλίου είναι 1μ.

Εσωτερικά ο ναός διαιρείτο σε τρία μέρη, από δυτικά προς ανατολικά που είναι τα εξής: γυναικωνίτης, κυρίως ναός και ιερό. Ο γυναικωνίτης καταλάμβανε το δυτικό άκρο του ορθογωνίου και η προσπέλαση γινόταν από το μνημειακό θύρωμα της δυτικής όψης που οδηγούσε στο προαύλιο του ναού και σήμερα έχει καταρρεύσει ολοσχερώς (Φωτ. 30). Δεν γνωρίζουμε τη μορφή του παρά μόνον βάσει φωτογραφικών τεκμηρίων (Εικ. 2): η όψη διαρθρώνεται από το θύρωμα, δύο τοξωτά ανοίγματα σε μεγάλο ύψος και έναν κεντρικό φεγγίτη στον άξονα του θυρώματος και στο κέντρο του αετώματος της στέγης.

Ο κυρίως ναός καταλάμβανε το κεντρικό τμήμα του ορθογωνίου. Η διάρθρωση του εσωτερικού χώρου βασίζεται στους άξονες του ναού: τον κύριο άξονα κατά μήκος και τους δευτερεύοντες εγκάρσιους άξονες που διέρχονται από τα ανοίγματα Π1, Π6, τοποθετημένα στον ίδιο άξονα και σε ίση απόσταση από τον ανατολικό τοίχο του ιερού. Από τον εγκάρσιο άξονα που διέρχεται από τα ανοίγματα (Π2, Π5) που είναι τοποθετημένα συμμετρικά σε ίση απόσταση από τον ανατολικό τοίχο.

Δεν είναι τοποθετημένα συμμετρικά, ως προς τον εγκάρσιο άξονα που διέρχεται από το (Π3), τα ανοίγματα (Π3, Π4), που όπως προαναφέραμε είναι τοποθετημένα σε απόσταση. Αντίθετα είναι συμμετρικά ως προς τη Θύρα Θ2 τα ανοίγματα Π4, Π5 στη νότια όψη (Φωτ. 31).

Τα τέσσερα μεγάλα ανοίγματα της βορειοδυτικής (Π2, Π3) και της νοτιοανατολικής πλευράς (Π4, Π5) έχουν το ίδιο πλάτος (1,05/1,35μ.), ύψος 2,39 μ. αλλά τα Π3, Π4

δεν είναι αντικριστά, δεν είναι τοποθετημένα στον ίδιο εγκάρσιο άξονα. Αντίθετα κοινό άξονα έχουν τα μικρά παράθυρα φωτισμού του Ιερού (Π1, Π6), που είναι τοποθετημένα σε απόσταση 1,5μ. από τον ανατολικό τοίχο του ναού. Το (Π1) έχει τοιχιστεί σε μεταγενέστερη περίοδο (Σχ. ΑΡΧ. 14).

Κάτω από τα παράθυρα (Π2, Π3) στην εσωτερική παρειά, (Π4, Π5) στην εσωτερική και στην εξωτερική παρειά, διακρίνονται ίχνη από παλαιότερα ανοίγματα που έχουν τοιχιστεί - παράθυρα²⁵ (Φωτ. 32, 33, 34, 35). Οι τοιχισμένοι φεγγίτες, που αναφέρει η Μπιρμπίλη, σήμερα είναι δυσδιάκριτοι λόγω των πυκνών ικριωμάτων υποστύλωσης του καθολικού (Φωτ. 36, 37). Πάντως είναι σχεδιασμένα στις αποτυπώσεις της δημοσίευσης της και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ανήκουν σε προηγούμενη της μνημειακής κατασκευής οικοδομική φάση του κτηρίου (Εικ. 20). Πιθανότατα ανήκουν στην ίδια φάση με τα επίσης χαμηλότερα των σημερινών (Π3, Π4, Π5) ανοίγματα παραθύρων στη ΒΔ και ΝΑ όψη του καθολικού.

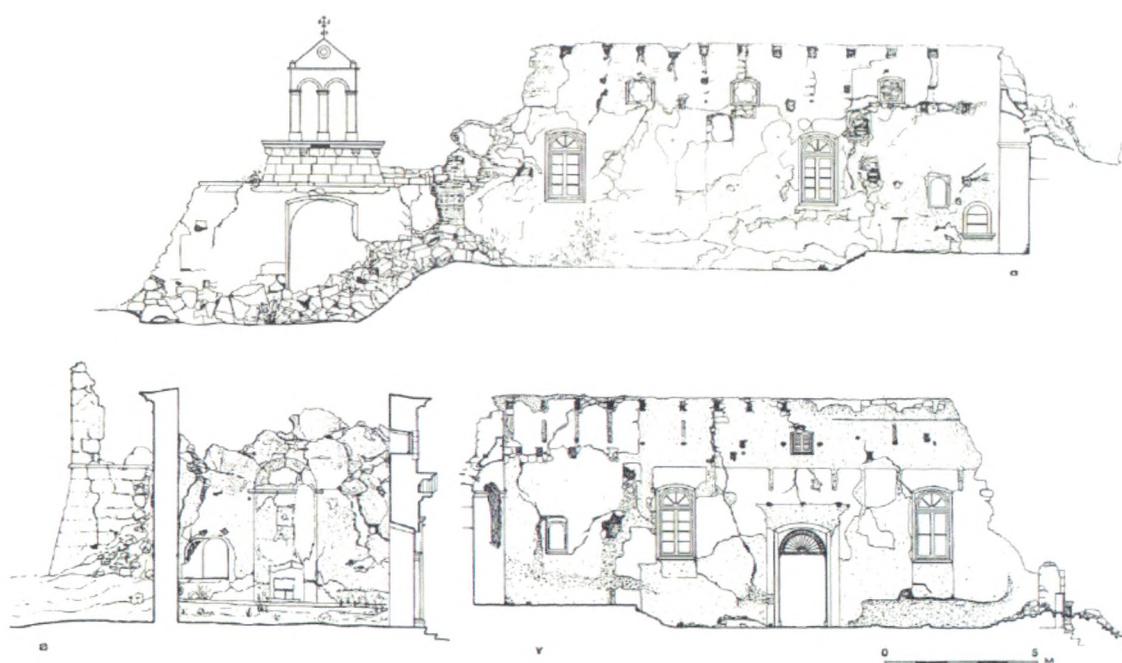
Η μνημειακή κατασκευή που σώζεται μέχρι σήμερα αυξήθηκε σε ύψος κατά 1,5μ. περ., οι φεγγίτες μεταφέρθηκαν ψηλότερα – και έτσι ερμηνεύεται ίσως η «κακότεχνη» έλλειψη ευθυγράμμισης των κέντρων των νέων φεγγιτών στη ΒΔ πρόσοψη (Φωτ. 38). Τότε κατασκευάστηκαν και τα τέσσερα εντυπωσιακά παράθυρα και το θύρωμα στη θέση των παλαιότερων ανοιγμάτων²⁶.

Η θύρα της μακράς όψης έφερε συνήθως εσωτερικά ανεμοφράκτη ενώ η θύρα της δυτικής όψης χρησιμοποιούσε ως ανεμοφράκτη ολόκληρο το ισόγειο τμήμα του γυναικωνίτη²⁷. Ξύλινο, δωρικού ρυθμού γείσο του ανεμοφράκτη της θύρας (Θ2) διακρίνεται σε φωτογραφία του καθολικού αμέσως μετά τον σεισμό (Εικ. 8).

²⁵ Η Μπιρμπίλη εκτός από τα παράθυρα αναφέρει και ίχνη φεγγιτών που διέκρινε σε απόσταση περ. 1μ. χαμηλότερα από τους εξάφυλλους ρόδακες της ΒΔ όψης. Συγκεκριμένα τρεις όμοιων διαστάσεων φεγγίτες, τους δύο συμμετρικά τοποθετημένους ως προς το ίχνος του τέμπλου στον τοίχο και ο τρίτος στο μέσον περ. της ΒΔ πλευράς (Μπιρμπίλη 1991, 193).

²⁶ Μπιρμπίλη ό.π., 193-94.

²⁷ Μπιρμπίλη 1991, 196.

Εικ. 19. Εσωτερικές όψεις του ναού στην υφιστάμενη κατάσταση (Μπιρμπίλη 1991: Εικ. 7).

Σύμφωνα με μαρτυρίες ο ξύλινος γυναικωνίτης των Σισίων είχε τριώροφη διάταξη. Κατά μήκος των εσωτερικών παρείων των τοίχων του ναού υπήρχε σειρά στασιδίων πάνω σε πέτρινη βαθμίδα²⁸ (Φωτ. 39). Η βαθμίδα είχε συνήθως πλάτος 0,60μ. ή 1,50μ. όταν δεχόταν δύο σειρές. Οι παρείες των εσωτερικών τοίχων από τα στασίδια και πάνω προορίζονταν στην τοποθέτηση εικόνων. Η πέτρινη βαθμίδα του καθολικού έχει μεταφερθεί στο νέο καθολικό²⁹.

Στο εσωτερικό του ναού υπήρχε το δεσποτικό που εντάσσεται στη σειρά των στασιδίων του νότιου τοίχου (Εικ. 20, 21).

Το ιερό (4,05x6,90μ. χωριζόταν από τον κυρίως ναό με τέμπλο, την *προσπεττίβα*. Με υψομετρική διαφορά τριών βαθμίδων του σολέα (+0,56μ.). Η κατώτερη βαθμίδα συμπίπτει με την περιμετρική βαθμίδα πάνω στην οποία εδράζονται τα στασίδια (Σχ. ΑΡΧ. 13, Φωτ. 40). Ίχνη της στήριξης του ξύλινου τέμπλου στη ΒΔ πλευρά σώζονται μέχρι σήμερα (Φωτ. 41).

²⁸ Η βαθμίδα έχει μεταφερθεί στο νέο καθολικό της Μονής Σισίων.

²⁹ Δυστυχώς ο ηγούμενος της Μονής δεν μας επέτρεψε όχι μόνον τη σχεδίαση και αποτύπωση αλλά ούτε καν τη φωτογράφιση των βαθμίδων και του τέμπλου που έχουν ενταχθεί στο νέο ναό.

Το τέμπλο ήταν η σπουδαιότερη από τις παράπλευρες επιφάνειες του κυρίως ναού. Το τέμπλο ήταν ξυλόγλυπτο και επιχρυσωμένο. Αποτελείται συνήθως από τρεις καθ' ύψος ζώνες. Η κατώτερη και κυριότερη αποτελείται από επτά τμήματα που αντιστοιχούν στις τρεις θύρες του ιερού και στις τέσσερις μεγάλες δεσποτικές εικόνες, ακολουθεί η ζώνη του δωδεκαόρτου πολύ μικρότερου ύψους και η τελευταία ζώνη, η στέψη δηλ. του συνόλου, που περιλαμβάνει και τον αξονικά τοποθετημένο μεγαλοπρεπή σταυρό (Εικ. 21).

Στην πρόθεση διαμορφώνονται δύο κόγχες στη ΒΑ γωνία (Κ1, Κ2). Η Κ2 έχει μετασκευαστεί σε μεταγενέστερο χρόνο (Κ3) και σώζει τοιχογραφία (Φωτ. 42, 43, Σχ. ΑΡΧ. 05). Ο χώρος της Πρόθεσης παρουσιάζει δύο κατασκευαστικές φάσεις. Η πρώτη διαμορφώνεται με τυφλά αψιδώματα παρά τη γωνία των ΒΔ και ΒΑ πλευρών, ενώ και η δεύτερη (Κ3) διαμορφώνεται με τυφλό αψίδωμα που καλύπτει το πρώτο (Κ2).

Το δάπεδο της εκκλησίας σχηματίζει δύο επίπεδα. Το ψηλότερο είναι στο χώρο του ιερού. Το δάπεδο του ναού (Φωτ. 44) είχε επιστρωθεί με τετράγωνα πλακίδια ζωγραφιστά (40X40εκ.) τοποθετημένα ορθογώνια (Βλ. παρακάτω Κεφ. 4). Στο κέντρο του δαπέδου ήταν ενσωματωμένος ο ανάγλυφος δικέφαλος αητός (Εικ. 22), που σήμερα έχει μεταφερθεί στο νέο καθολικό και έχει τοποθετηθεί επίσης στο δάπεδο.

Ο ναός στεγαζόταν από δίρριχτη στέγη που κάλυπτε όλο το ορθογώνιο της κάτοψης και σήμερα έχει χαθεί ολοσχερώς. Σώζονται μόνον τα ίχνη – δοκοθήκες της ξύλινης κατασκευής στους πλευρικούς τοίχους του ναού.

Η οροφή του ναού ουρανία³⁰ αποτελούσε μια σημαντική διακοσμημένη επιφάνεια στον χώρο. Τα ζευκτά της στέγης δεν ήταν εμφανή στον κυρίως ναό, ίσως φαίνονταν στο χώρο του γυναικωνίτη. Η διακόσμηση της γίνεται συνήθως με φατνώματα ή ήταν ζωγραφισμένη (Εικ. 23). Έχουν σωθεί λίγα ξυλόγλυπτα στοιχεία που έχουν ενσωματωθεί στην οροφή του νέου καθολικού. Βάσει των φωτογραφικών

³⁰ Η ουρανία αποτελείται από σανίδωμα προσηλωμένο στους ελκυστήρες των ζευκτών. Όταν είναι επιχρυσωμένη στη θέση αντί του σανιδώματος τοποθετούνται πηχίσκοι που αναρτώνται από τα ζευκτά διαμέσου μικρότερων δοκίδων. Το επίπεδο της ουρανίας μπορεί να εκτείνεται σε όλη την επιφάνεια του κυρίως ναού, μπορεί όμως και να καμπυλώνεται κατά μήκος των μακρών πλευρών του ναού σε σχήμα τεταρτοκυκλίου ή να διαμορφώνει καλύπτρες πάνω από τα ανοίγματα όταν επιχρίεται (Ζήβας 1984, 118).

τεκμηρίων η ουρανία διαμορφωνόταν από καλάμια ή πήχεις και καμπυλωνόταν κατά μήκος των μακρών πλευρών του ναού σε σχήμα τεταρτοκυκλίου.

Εικ. 20. Μαρμάρινες βαθμίδες ιερού (1985).

Εικ. 21. Ξυλόγλυπτο τέμπλο στο νέο καθολικό των Σισίων (1985).

Εικ. 22. Πλάκα με ανάγλυφο δικέφαλο αητό που σήμερα είναι τοποθετημένη στο δάπεδο του νέου καθολικού της Μονής Σισίων (1985).

Εικ. 23. Η διακοσμημένη οροφή του νέου καθολικού των Σισίων (1985).

3.2. Τυπολογία

Η Μονή εξεταζόμενη ως προς τη γενική της σύνθεση ακολουθεί δυτικά πρότυπα³¹. Το καθολικό δεν είναι ελεύθερο αλλά εφάπτεται της βορειοδυτικής πλευράς του συγκροτήματος (διαστ. 40Χ60μ.), δίπλα στον σωζόμενο μέχρι σήμερα οχυρό πύργο (Φωτ. 45, 46, 47. Σχ. ΑΡΧ.02). Το συγκρότημα αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα. Στο κεντρικό επίπεδο βρίσκεται το καθολικό και το κεντρικό τμήμα της αυλής που ανοίγεται στα ΝΑ του³² (Εικ. 2). Γύρω από την αυλή (Φωτ. 49) βρίσκονταν τα κελιά, το ηγουμενείο, η τράπεζα, οι αποθήκες κλπ, ενώ στην Β και Ν γωνία του συγκροτήματος υψώνονταν δύο πυργοειδείς κατασκευές, που αναπαρίστανται και στα Νησολόγια. Ο Πύργος που υψώνεται στο βορειοαδυτικό άκρο του συγκροτήματος έχει ορθογώνια κάτοψη πλευράς (7,84Χ6,39μ.), το σωζόμενο ύψος του είναι 8μ. περ. έφερε εσωτερικά ορόφους που μπορεί να προσδιοριστούν από τις σωζόμενες δοκοθήκες ή τα «τρυπόξυλα». Η κλίμακα ανόδου που σώζεται στη ΝΔ πλευρά του πύργου, παρά την αψίδα του καθολικού στα ανατολικά διατηρεί σήμερα οκτώ βαθμίδες και οδηγεί στη στάθμη + 6,20μ. σε σχέση με το δάπεδο της αυλής στα Νότια. Μια εντυπωσιακή σπείρα διαιρεί την όψη του πύργου σε δύο ζώνες, κατώτερη και ανώτερη³³.

Όπως προαναφέρθηκε ο τύπος του καθολικού είναι η μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με κεντρική ημικυκλική κόγχη στο ιερό, χαρακτηριστικός τύπος των ναών της βενετοκρατούμενης Επτανήσου, που ανάγονται στον 17^ο και 18^ο αιώνα³⁴.

Εκείνη την περίοδο (17^ο - 18^ο αι.) στα δημόσια κτήρια, όπως ήταν οι εκκλησίες και τα μοναστήρια, εφαρμόζονται σχέδια που περιέχονται σε πραγματείες *Περί Αρχιτεκτονικής της Αναγέννησης* (κυρίως, των Sanmicheli, Serlio, Palladio, Scamozzi, Vignola) που κυκλοφορούσαν ευρύτατα σε όλη την Ευρώπη, ήδη από τον 15^ο αι., διαδίδοντας και στον ελλαδικό χώρο την ιδεολογία της *universalitas* της

³¹Βλ. ενδεικτικώς, Ν. Μοσχονάς, Μάρω Καρδαμίτση -Αδάμη- Ηλίας Μπεριάτος, *Αρχιτεκτονικά και Πολεοδομικά σχέδια Κεφαλονιάς στην περίοδο του Ιονίου Κράτους*, Αθήνα (Κέντρο Μελετών Ιονίου) 2013.

³² Κατά την Μπιρμπίλη θυμίζει τα cloitres των δυτικών μοναστηριών (Μπιρμπίλη 1991, 188).

³³ Ανάλογη διαμόρφωση απαντάται στον πύργο της Μονής της Σκοπιώτισσας Ζακύνθου (Ζήβας 1984, 165, Εικ. 304).

³⁴ Βλ. Α. Αγοροπούλου- Μπιρμπίλη, *Η αρχιτεκτονική της πόλεως της Κερκύρας κατά την περίοδο της ενετοκρατίας*, Διατριβή επί διδακτορία, Ε.Μ.Π., Αθήναι 1977.

αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής³⁵. Στις εκκλησίες και τα μοναστήρια του ορθόδοξου δόγματος η εφαρμογή των σχεδίων αφορούσε κυρίως τις όψεις και όχι τόσο την κάτοψη λόγω του διαφορετικού λειτουργικού. Σαν πρότυπο ως προς την διάταξη της κάτοψης θεωρούνταν τα μοναστήρια του Αγίου Όρους³⁶.

Σχετικά με το ζήτημα της τυπολογίας της βασιλικής και της ευρύτατης διάδοσής της σε όλες τις ελληνικές περιοχές υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις, αλλά το ζήτημα δεν έχει διερευνηθεί ακόμα σε βάθος. Πάντως, στα 1677 είχε ήδη κυκλοφορήσει το σύγγραμμα του Πατριάρχη Νεκταρίου που περιγράφει την τρίκλιτη βασιλική του καθολικού της Μονής Σινά, με κεντρικό κλίτος ψηλότερο από τα δύο πλάγια, ενώ από το 1645 κυκλοφορούν οι επιστολές του Λέοντος Αλλάτιου που παρουσιάζουν επίσης την εσωτερική οργάνωση του χώρου των ορθόδοξων ναών της περιόδου³⁷. Στα 1730 είχε κυκλοφορήσει στη Γαλλική γλώσσα ένα ακόμη βιβλίο για την ιστορία της αρχιτεκτονικής με κεφάλαιο Περί Αρχιτεκτονικής που μεταφράστηκε στα ελληνικά το 1750 από τον Αλέξανδρο Καγκελλάριο³⁸.

Η επικράτηση της μονόκλιτης βασιλικής συνδέεται συνήθως με τα παλαιοχριστιανικά και ρωμαϊκά πρότυπα. Στην περίπτωση της Κοιμήσεως Θεοτόκου των Σισίων υπάρχει ένα επιπλέον χαρακτηριστικό η ημικυκλική κόγχη³⁹.

Κατά την Μπιρμπίλη ο τύπος της βασιλικής των Σισίων συγκρίνεται με εκείνον της *Ευαγγελίστριας του Κάστρου Αγίου Γεωργίου* (αναμορφωμένου μάλλον το 1702), καθώς και με την *Κυρία των Αγγέλων* (1687) στην πόλη της Ζακύνθου⁴⁰ (Εικ. 24).

Η λαξευτή λιθοδομή στις μικρές πλευρές και η στενή λωρίδα λιθοδομής στις μακρές πλευρές, καθώς και ο κυκλικός φεγγίτης στο τύμπανο του αετώματος της δυτικής πλευράς αλλά και ο τύπος του θυρώματος, χαρακτηρίζουν τους δύο ναούς.

³⁵ Βλ. ενδεικτικώς, Ωραιόπουλος 1995, Δημακόπουλος 1972.

³⁶ Πολυβίου 1991.

³⁷ Βλ. σχετικώς, Ωραιόπουλος 1995, και κυρίως Antony Cutler, A Baroque Account of Byzantine Architecture Leone Allacci's "De templis Graecorum recentioribus", *JSAH* 25, no 2 (1966), 79-89.

³⁸ Ωραιόπουλος 1995.

³⁹ Η ημικυκλική κόγχη που περιγράφεται και εξωτερικά συνηθίζεται και στους ναούς της Λευκάδος, βλ. Κωνστ. Γ. Μαχαίρα, *Ναοί και Μοναί Λευκάδος*, Αθήναι 1957.

⁴⁰ Μπιρμπίλη 1991, 190. Σχετικά με την αποκατάσταση της εκκλησίας ρυθμού barocco - plateresco, μετά την καταστροφή της από τους σεισμούς του 1956, βλ. Αναστάσιος Ορλάνδος. *Ο Άνθρωπος και το Έργον του*, Αθήναι 1978, 497-98, 514, εικ. 128, 129. ΠΑΕ 1955, 340, ΕΕΒΣ 25 (1955), 407, 27 (1957), 465, 28 (1958), 600.

Η προσπέλαση του ναού γινόταν από δύο θύρες ίσως ίδιου μεγέθους αξονικά τοποθετημένες στην νοτιοδυτική και στην νοτιοανατολική όψη (Σχ. ΑΡΧ. 14). Πάνω από το δυτικό θύρωμα υπήρχε επιγραφή. την εσωτερική παρειά της δυτικής όψης πάνω από το θύρωμα υπήρχε Cipea με την Παναγία βρεφοκρατούσα (Εικ. 25).

Εικ. 24. Ευαγγελίστρια στο Κάστρο (2015).

Εικ. 25. Ανάγλυφα με την Παναγία Βρεφοκρατούσα από το καθολικό της Μονής Σισίων (2015).

Κατά μήκος της ΝΔ και ΝΑ πλευράς υπήρχε πεζούλι, που σώζεται εν μέρει στη ΝΑ πλευρά, διακόπτεται στη θέση του θυρώματος και λειτουργούσε σαν υπαίθριο καθιστικό (Φωτ. 50, 51).

Στον άξονα του αετώματος της νοτιοδυτικής πλευράς υπήρχε μεγάλος κυκλικός φεγγίτης (oculus) που εξυπηρετούσε τον αερισμό της στέγης. Δύο τοξωτά άνω παράθυρα με οριζόντια επίστεψη, τοποθετημένα συμμετρικά ως προς το θύρωμα, συμπλήρωναν την όψη και φώτιζαν τον γυναικωνίτη. Στις μακρές πλευρές υπάρχουν από δύο παράθυρα (Π2, Π3, Π4, Π5) τοποθετημένα λίγο χαμηλότερα από εκείνα της νοτιοδυτικής όψης για τον φωτισμό του κυρίως ναού.

3.3. Μορφολογία – Κατασκευή

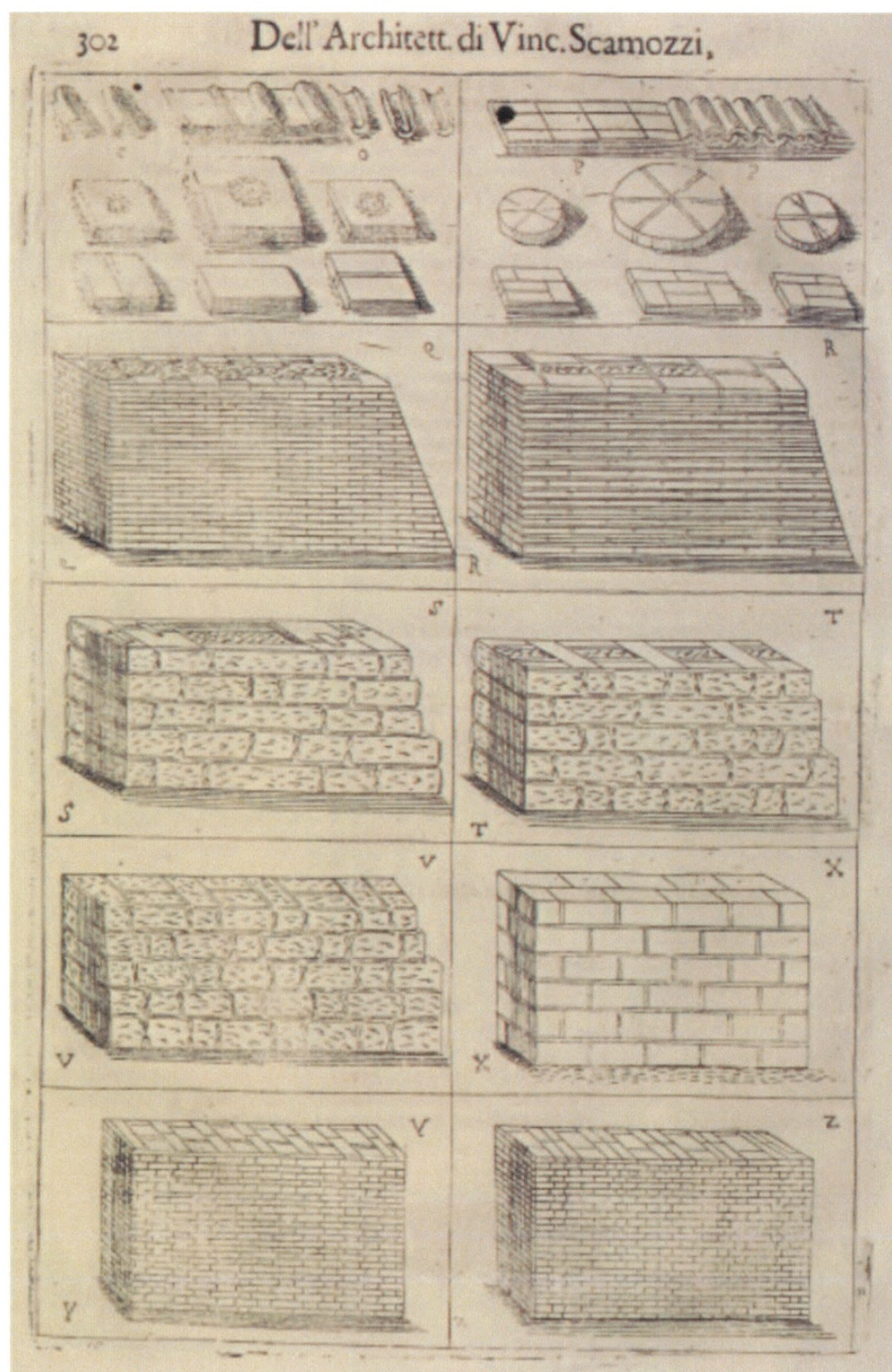
Τοιχοποιίες

Οι τοιχοποιίες του ναού είναι μικτές⁴¹ από ισόδομη λιθοδομή με λαξευτούς λίθους πλαισιωμένους με περιτένεια πλάτους 2-3εκ. στις εξωτερικές παρειές της δυτικής και της ανατολικής πλευράς και από επιχρισμένη ημιμάξευτη αργολιθοδομή με φειδωλή παρεμβολή πλίνθων και άφθονο κονίαμα, στις εσωτερικές παρειές των τοίχων και στις εξωτερικές παρειές της βορειοδυτικής και της νοτιοανατολικής παρειάς (Φωτ. 51-55), η οποία καλύπτεται από πολλαπλά επιχρίσματα και ασβεστώματα και είναι δυσδιάκριτη. Στους λαμπάδες και στις γωνίες έχει γίνει χρήση λαξευτών και ημιμάξευτων λιθοπλίνθων. Η εσωτερική επίχριση, που παρουσιάζεται στα σχέδια αποτύπωσης και θα εξετασθεί σε επόμενο στάδιο της μελέτης, υποδηλώνει πιθανότατα και την τάση εγκατάλειψης της τοιχογράφησης του εσωτερικού των εκκλησιών ως μέσου διακόσμησης των ναών. Πάντως η ανατολική πλευρά σώζει μεταγενέστερες τοιχογραφίες στην κόγχη της Πρόθεσης (Φωτ. 43). Οι εσωτερικές επιφάνειες των τοίχων σήμερα είναι επιχρισμένες και δεν ξέρουμε αν υπήρχε ζωγραφικός διάκοσμος σε άλλες θέσεις.

Τα τόξα των ανοιγμάτων είναι Τα τόξα των ανοιγμάτων είναι από λαξευτούς λίθους με τους αρμούς κατευθυνόμενους προς το κέντρο της χάραξης.

⁴¹ Η δόμηση είναι τυπική για τις εκκλησίες της Κεφαλονιάς και της Ζακύνθου.

από λαξευτούς λίθους με τους αρμούς κατευθυνόμενους προς το κέντρο της χάραξης.

Εικ. 26. Συστήματα δόμησης (Scamozzi).

Ανοίγματα –πλαίσια

Η μορφή του σωζόμενου θυρώματος της θύρας (Θ2) είναι χαρακτηριστική των τοξωτών ανοιγμάτων της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής στην Κεφαλλονιά και τα Επτάνησα γενικότερα. Το θύρωμα είναι δωρικού ρυθμού με τοξωτό υπέρθυρο που στηρίζεται σε δύο παραστάδες με επίκρανο και βάση (Σχ. ΑΡΧ. 10).

Το οριζόντιο γείσο που στέφει το άνοιγμα επιστέφεται με τριγωνικό αέτωμα. Η διατομή του αετώματος αντιστοιχεί ως προς τη μορφή του στα πρότυπα του Serlio (πιν. ΧΧ)⁴². Ιδιαίτερο και χαρακτηριστικό μανιεριστικό στοιχείο του ρυθμού είναι οι οδόντες στο γείσο και στο εσωτερικό πλαίσιο στο τύμπανο του αετώματος (Φωτ. 56). Οι οδόντες χαρακτηρίζουν τα γείσα του ιωνικού και κορινθιακού ρυθμού σύμφωνα με τους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς των εγχειριδίων της Αναγέννησης (Εικ. 24). Η παρουσία οδόντων στο δωρικό ρυθμό όλων των πλαισίων θύρας και παραθύρων ανατρέχει σε μανιεριστικά πρότυπα του β' μισού του 16^{ου} αι. που απαντώνται στο εσωτερικό cortile του Palazzo Farnese (1546) στη Ρώμη και στο εσωτερικό του ναού του S. Biagio στο Montepulciano (1529) και τα δύο έργα του Antonio da Sangallo il Vecchio (Εικ. 27).

Εικ. 27. Εσωτερική αυλή, Cortile Palazzo Farnese στη Ρώμη (1546), 2012.

⁴² Σε επόμενο στάδιο της μελέτης θα παρουσιαστούν μετρικές αντιστοιχίες των στοιχείων αυτών.

Οι παραστάδες που πλαισιώνουν το άνοιγμα της (Θ2) φέρουν στο μέτωπο επτά ραβδώσεις και επίπεδες πλευρές, που καταλήγουν σε ευθεία σε διατομή ταινία και αστράγαλο ημικυκλικής διατομής (Φωτ. 57, Σχ. APX.10). Η αναλογία της κάτω βάσης προς το ύψος είναι ακριβώς 1:8 και αντιστοιχεί στον δωρικό ρυθμό (3,55:0,44μ.).

Το δωρικό επίκρανο της παραστάδας διαρθρώνεται από τρία μέρη: Την επίπεδη βάση, τριπλή σειρά ευθύγραμμων ταινιών - δακτυλίων με βαθμιδωτή προεξοχή προς τα άνω, κυρτό κυμάτιο-εχίνο και άθακα (πλίνθο) σε μικρή προεξοχή από τον εχίνο, και ως στέψη λέσβιο κυμάτιο και ευθεία σε διατομή ταινία (Φωτ. 58).

Η παραστάδα στο σύνολό της έχει ως πρότυπο τη μορφή του δωρικού ημικίονα που προτείνει ο Serlio (*Libro quarto XIX*)⁴³ που στην άνω απόληξή του - στο υποτραχήλιο - φέρει κυρτό και ημικυκλικής διατομής κυμάτιο. Η μόρφωση του επικράνου και της βάσης αντιστοιχεί σε υποδείξεις για τον δωρικό ρυθμό που κάνει ο Vignola, ενώ κατά τον Scamozzi η απλή βάση και το κιονόκρανο κατατάσσεται στον λεγόμενο τοσκανικό ρυθμό⁴⁴.

Το μέτωπο του τόξου της θύρας μορφώνεται από βαθμιδωτές ομόκεντρες ταινίες με κυμάτιο εξωτερικά. Το τόξο είναι εγγεγραμμένο σε ορθογώνιο πλαίσιο, και εδράζεται στα επίκρανα των παραστάδων. Στα μέτωπα των παραστάδων και στα τριγωνικά κενά δεξιά και αριστερά του τόξου του θυρώματος τοποθετούνται διακοσμητικοί ρόδακες.

Ο θριγκός τοποθετείται σε απόσταση 6εκ. πίσω από τα επίκρανα και διαμορφώνεται από χαμηλό επιστύλιο που απαρτίζεται από έξι λίθους. Οι έξι σταγόνες ακολουθούν τις τριγλύφους (Φωτ. 59, Σχ. APX 11.2)

Η ζωφόρος διαρθρώνεται από πέντε τριγλύφους και τέσσερις μετόπες – από μισή στα άκρα⁴⁵, διακοσμημένες με κυκλικές ασπίδες, που καταλαμβάνουν όλο το μήκος

⁴³ S. Serlio, *Tutte le opere di Architettura di Sebastiano Serlio Bolognese* (1-7), Venezia 1584, Libro Quarto, XVIII, XIX, XX.

⁴⁴ Η Μπιρμπίλη ονομάζει τον ρυθμό στα Σίσια δωρικοτοσκανικό (Μπιρμπίλη 1991).

⁴⁵ Κατά τον Βιτρούβιο στις εξωτερικές εισάγονται ημι-μετόπες στις γωνίες με πλάτος μισού εμβάτη, όταν το πλάτος των τριγλύφων είναι 1 εμβάτη – εμβάτης = με ½ του πάχους του κίονα- και το ύψος 1,5 (Βιτρούβιου, *Περί Αρχιτεκτονικής* (μτφρ. Π. Λέφας), Αθήνα 1996, 4. 3, 245, 243). Το πλάτος των τριγλύφων είναι το μισό από το πλάτος του εμβάτη (1/2 διάμ.), το ύψος τους 1,5 εμβάτης: 33εκ. και το ύψος του γείσου ½ εμβάτη: 10 εκ.

και το ύψος της μετόπης (Φωτ. 60). Οι τρίγλυφοι τοποθετούνται στον άξονα των παραστάδων⁴⁶.

Η διανομή των τριγλύφων τόσο στα θυρώματα όσο και στα παράθυρα ακολουθεί τις Βιτρουβιανές υποδείξεις, δηλ. τοποθετούνται από τρεις τρίγλυφοι στο μετακίονιο, ενώ οι δύο ακραίες τρίγλυφοι τοποθετούνται στον άξονα των κίωνων-παραστάδων στην περίπτωσή μας.

Οι τρίγλυφοι αποτελούνται από τρία κάθετα στοιχεία που χωρίζονται από δύο γλυφές. Στο πάνω μέρος των τριγλύφων η ταινία- κεφαλή εξέχει ελάχιστα και συνεχίζεται πάνω από τις μετόπες. Κάτω από την ταινία των τριγλύφων συναντώνται μικρά ευθύγραμμα τμήματα, οι κανόνες από τους οποίους κρέμονται έξι κωλουροκωνικά στοιχεία οι σταγόνες ή ήλοι. Το δωρικό οριζόντιο γείσο φέρει προμόχθους και σταγόνες αλλά διακοσμείται με συνεχή οριζόντια σειρά οδόντων που ανήκει ρυθμολογικά στο γείσο του ιωνικού ρυθμού (Φωτ. 60). Διαφοροποιείται η ταινία του παραθύρου (Π5).

Τα τρίγωνα εκατέρωθεν του τόξου φέρουν ανάγλυφη διακόσμηση από ρόδακες μορφής μπαρόκ (Φωτ. 59).

Παράθυρα

Τα τέσσερα σωζόμενα παράθυρα είναι όμοια, υψίκورμα τοξωτά με υπέρθυρο που διαμορφώνεται από εννέα ακτινωτά διαταγμένους λίθους και στηρίζεται επίσης σε ημι - πεσσούς. Οι θολίτες των παραθύρων είναι διατεταγμένοι ακτινοειδώς. Το πλαίσιο των παραθύρων ακολουθεί επίσης τον δωρικό ρυθμό: απαρτίζεται από δύο υψίκورμες παραστάδες, κατασκευασμένες από εννέα λίθους διαφορετικών διαστάσεων (Φωτ. 63-65, Σχ. ΑΡΧ.10), ο ένατος λίθος άνω είναι συμφυής με τον αστράγαλο του επικράνου της παραστάδας. Το επίκρανο φέρει τρεις δακτυλίους-ευθύγραμμες λεπτές ταινίες που προεξέχουν βαθμιδωτά προς τα άνω, και συνεχίζουν με τον χίνο και την άνω πλίνθο.

Ο θριγκός διαρθρώνεται επίσης από το επιστύλιο και τη ζωφόρο με τριγλύφους και μετόπες. Στα χαμηλά επιστύλια των θριγκών των παραθύρων όταν αυτά

⁴⁶ Βιτρούβιος 1996, 4.3, 243.

απαρτίζονται από τέσσερις λίθους, οι σταγόνες των επιστυλίων λαξεύονται σε δύο διαφορετικές θέσεις στον ίδιο λίθο.

Η κλείδα του τόξου κοσμεύεται με κόσμημα «καταλοβεύς (Φωτ. 66, 67, Σχ. ΑΡΧ. 11.1).

Δύο παραστάδες, συμμετρικά διαταγμένες ως προς τον άξονα του ανοίγματος, διαμορφώνονται από επτά λίθους και φέρουν επίκρανα ίδιας μορφής με εκείνα των παραστάδων του θυρώματος. Πάνω από το γείσο διαμορφώνεται αέτωμα τριγωνικού σχήματος. Το αέτωμα έχει μικρή κλίση.

Η ποδιά διαμορφώνεται από σύνθετο κυμάτιο/γείσο, απαρτιζόμενο από κυρτά και κοίλα κυμάτια και ταινίες (Σχ. ΑΡΧ.11.2).

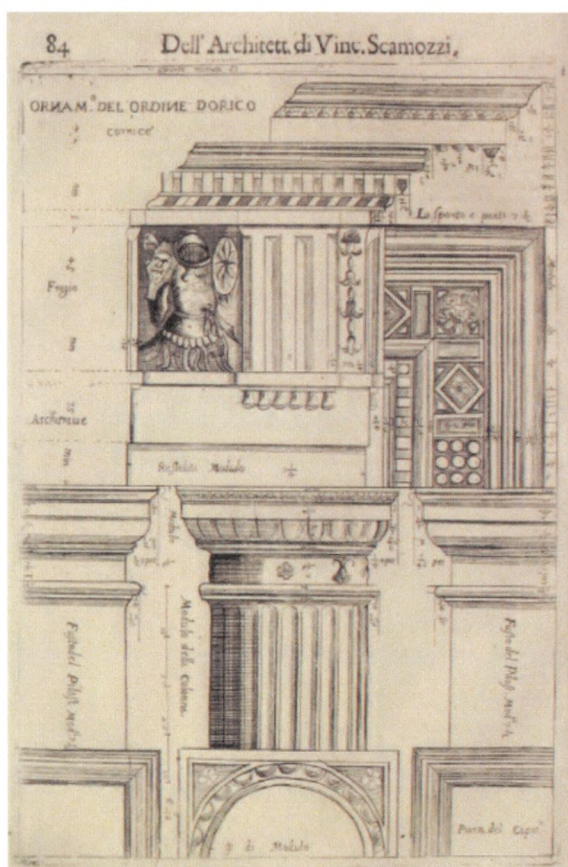
Η επίστεψη των δύο μακρών τοίχων προς τα πάνω γίνεται με εξέχον γείσο που μορφώνεται από δύο κυρτόκοιλα τμήματα συνδεδεμένα με ευθείες σε διατομή ταινίες (Φωτ. 68, 69).

Η πύλη εισόδου στο προαύλιο (ΕΙΣ.)

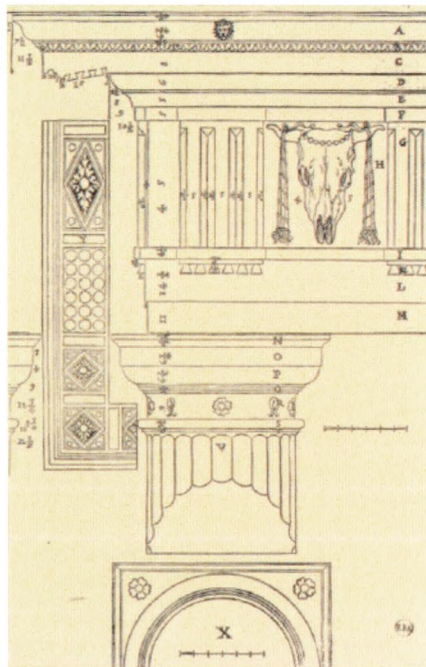
Η είσοδος στη Μονή διαμορφώνεται από μεγάλο τοξωτό θύρωμα με ψηλό τετράπλευρο «κρηπίδωμα» με επικλινείς πλευρές πάνω στο οποίο υψωνόταν το κωδωνοστάσιο. Η βάση του κωδωνοστασίου στέφεται από φουρούσια που στηρίζουν το γείσο, που διαμορφώνεται από ευθύγραμμες ταινίες και κυμάτια (Φωτ.70-74). Το άνω τμήμα της εισόδου διαχωρίζεται από την τοιχοδομή του περιβόλου με κυφωτές πλάκες πωρολίθου, κυκλικής διατομής, σε απομίμηση σπείρας. Ανάλογης μορφής διάταξη έχουν οι πυλες ναών της Ζακύνθου (Άγιος Βασίλειος στη Χώρα που δεν σώζεται και Παναγίας Κρυονερίτισσας).

Το κωδωνοστάσιο του οποίου η αρχική μορφή δεν είναι γνωστή, ήταν πιθανότατα δίλοβο εφόσον το κάτω μέρος του ενσωματωνόταν στον ΒΔ τοίχο του περιβόλου. Είχε την τυπική μορφή των Επτανησιακών καμπαναριών με διάτρητο τοίχωμα. (Κοσμετάτου, Κεφαλληνιακά Β') Διαρθρωνόταν από τρεις καθ' ύψος ζώνες που διαχωρίζονταν μεταξύ τους με γείσα (βάση, διάτρητα τμήματα και η τρίτη αποτελεί

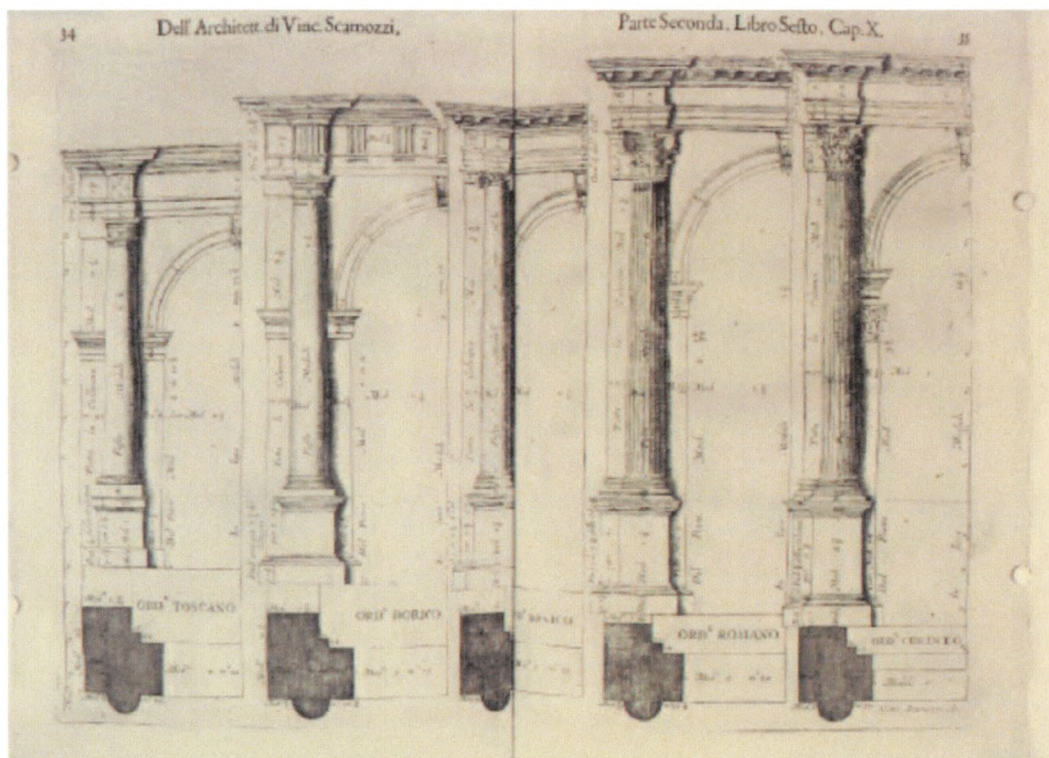
την επίστεψη τριγωνικής συνήθως μορφής – (ναός Αγίου Γεωργίου στα Γκρεμνά Ζακύνθου, Μονή της Σπηλιώτισσας).

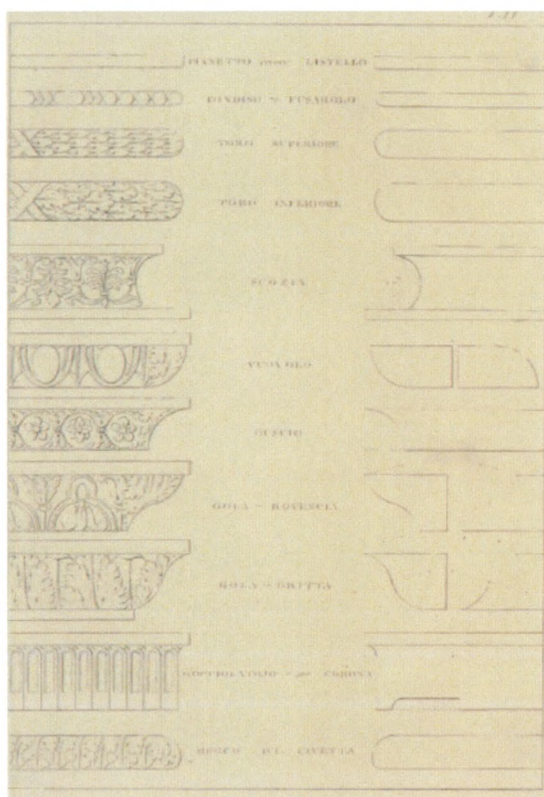
Εικ. 28. Δωρικός ρυθμός κατά Scamozzi (1514).

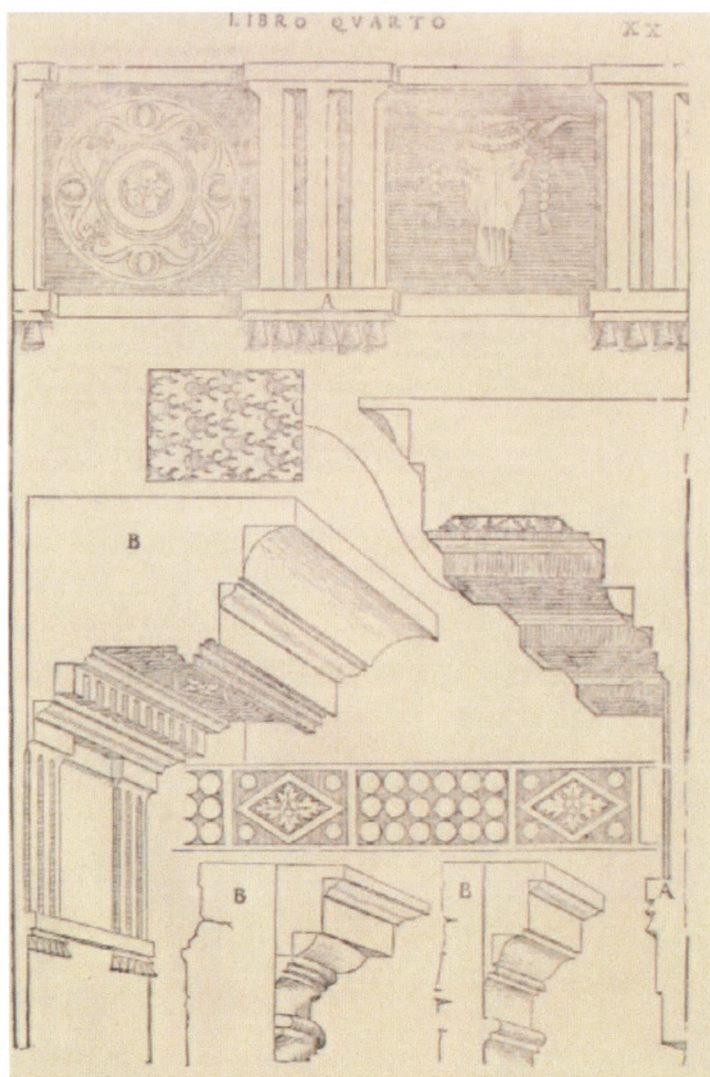
Εικ. 29. Δωρικός ρυθμός κατά A. Palladio.

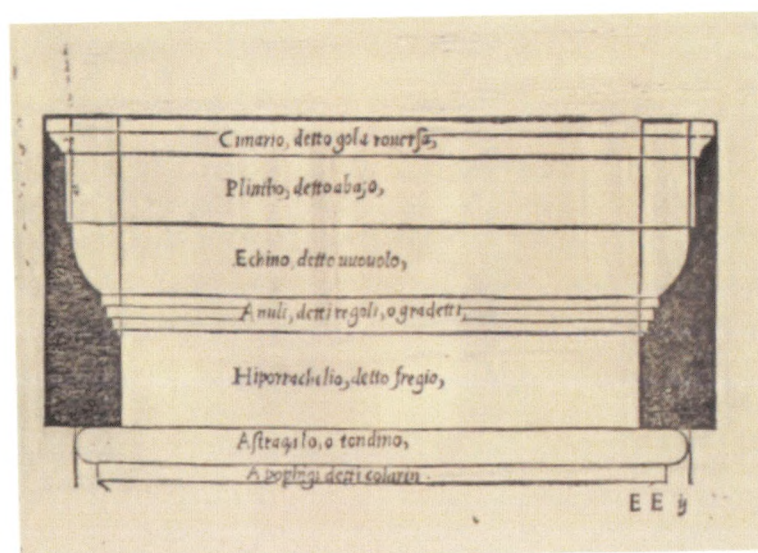
Εικ. 30. Τιμητικά τόξα κατά Scamozzi (1514).

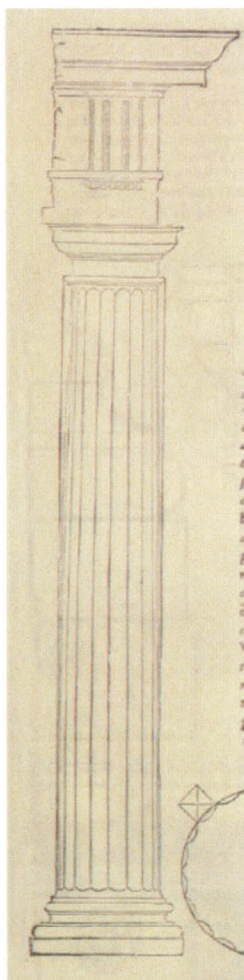

Εικ. 31. Κυμάτια κατά Vignola.

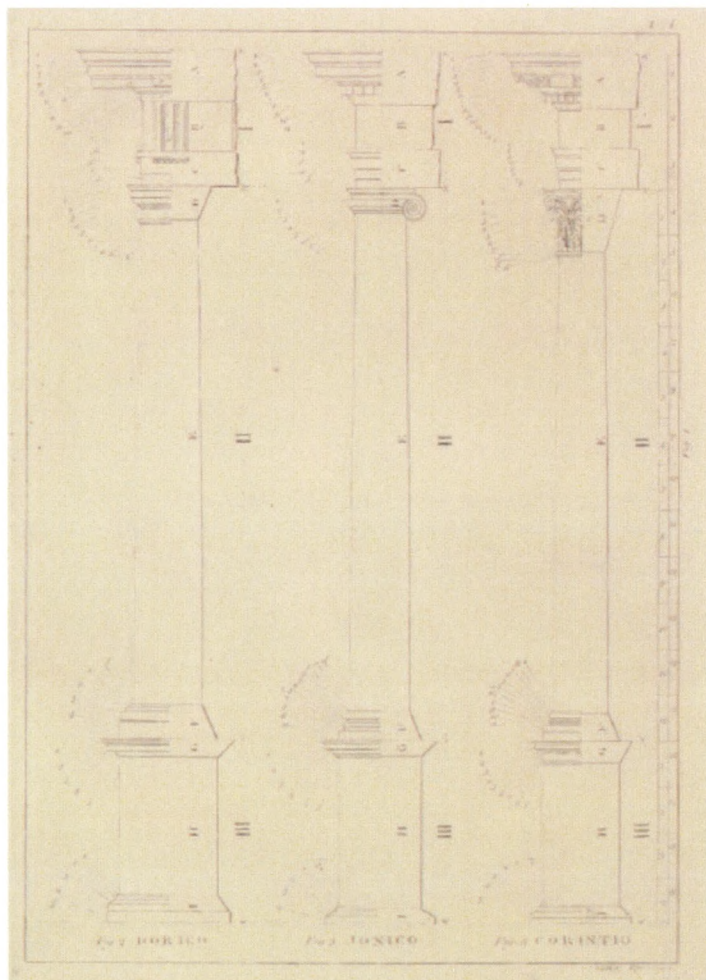

Εικ. 32. Δωρικό Γείσο (άνω) και επίκρανο (κάτω) κατά Serlio (1584).

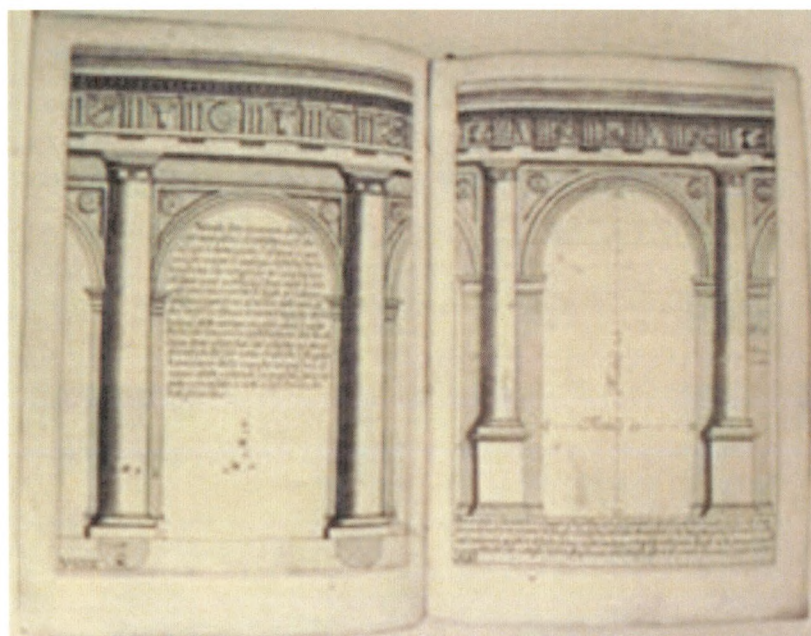

Εικ. 33. Serlio 1584.

Εικ. 34. Οι αρχιτεκτονικοί ρυθμοί (άνω) και τοξοστοιχία κατά Vignola (κάτω) που παρουσιάζει εντυπωσιακές ομοιότητες με το θύρωμα στα Σίσια.

4. ΑΡΧΕΙΑΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ

Βάσει των δημοσιευμένων αρχειακών τεκμηρίων και μετά από την επανεξέτασή τους ο αρχικός ναός – στη θέση του ερειπωμένου καθολικού- δεν αποκλείεται να είχε αρχικά τη μορφή τρίκλιτης βασιλικής και ψηλό κωδωνοστάσιο ή οχυρό πύργο όπως απεικονίζεται χαρακτηριστικά σε όλους τους χάρτες – νησολόγια- του νησιού με το όνομα Άγιος Φραγκίσκος, μέχρι τα τέλη του 17^{ου} αι. Η απεικόνιση της βασιλικής μαζί με το Κάστρο – που από τον 18^ο αι. ήταν η πρωτεύουσα του νησιού⁴⁷- και ελάχιστα άλλα μνημεία του νησιού αναδεικνύει τη σημασία της Μονής των Σισίων για το νησί και τους περιηγητές αλλά και τη φήμη της στη βενετσιάνικη περιηγητική και προσκυνηματική εικονογραφία.

Νέα στοιχεία για εργασίες στο καθολικό κατά τον 17^ο - 18^ο αι.

Η αλλαγή της αρχιτεκτονικής διαμόρφωσης της εκκλησίας συμπίπτει πιθανότατα με την απόφαση κατασκευής νέου μοναστικού οικοδομικού συγκροτήματος στις 16.1. 1676, δηλ. με τη μετατροπή της από *εκκλησία σε μετόχι*⁴⁸. Η κατασκευή του μοναστικού συγκροτήματος ξεκίνησε πιθανότατα μετά το 1677 επί ηγουμενίας Συμεών Ανδρωνά και ολοκληρώθηκε κατά τη δεκαετία του 1680⁴⁹. Η προσθήκη εικόνων στο τέμπλο από τον Κρητικό ζωγράφο Στέφανο Τζανκαρόλο στα 1688/1700 μας δίνει ένα *terminus ante quem* για τις πρώτες εργασίες στο ναό⁵⁰. Σημειώνεται ότι ο ζωγράφος χειροτονήθηκε το 1700 ιερέας και εργάστηκε επίσης στο ναό της *Ευαγγελίστριας του Κάστρου* (1707). Πάντως σύμφωνα με την έρευνά μας στα ΓΑΚ εργασίες σε εικόνες στο τέμπλο αναφέρονται στα 1707 και στα 1721⁵¹

⁴⁷ Ευριδίκη Λειβαδά-Ντούκα, Το Κάστρο του Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας, Αργασόλι 2000.

⁴⁸ Η εισήγηση του Προνοητή είναι σαφής, ενώ δίνονται λεπτομερώς οι κανόνες λειτουργίας της μονής, των μοναχών και της διαχείρισης της περιουσίας της, βλ. Τσιτσέλης 1960, 280.

⁴⁹ Τσιτσέλης 1960, 283.

⁵⁰ Τσιτσέλης 1960, 283. Ο Σπυρίδωνας Τζανκαρόλος πήρε το όνομα Στέφανος όταν χειροτονήθηκε ιεροδιάκονος. Το 1700 χειροτονήθηκε ιερέας στην Κεφαλλονιά. Το Δωδεκάορτο, Δεσποτικές, Βημόθυρα στο τέμπλο του καθολικού της Μονής Σισίων? Η Παναγία με το Βρέφος και τους Οίκους του Ακαθίστου [βρισκόταν στο Μητροπολιτικό Μέγαρο Αργοστολίου/Κοργιαλένιο Μουσείο και η Ωραία Πύλη του 1707 στην Ευαγγελίστρια του Κάστρου Κεφαλλονιάς (Φοίβος Ι. Πιομπίνος, *Έλληνες αγιογράφοι μέχρι το 1821*, Αθήνα (ΕΛΙΑ) 1984 (β' έκδοση), 385). Για μία συνοπτική επισκόπηση της ζωγραφικής στα Επτάνησα βλ. ακόμα Δημ. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, *Μελέτες για τη μεταβυζαντινή ζωγραφική. Ενετοκρατούμενη και Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα και Κύπρος*, Αθήνα 2002, 159.

⁵¹ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1687-1721, σελ. 20, σελ 6 (Μάιος 1721).

Στα 1706 υπάρχουν πληροφορίες για εξάρτηση της Μονής από τη λατινική Μονή του Αγίου Φραγκίσκου στο Κάστρο ενώ σύμφωνα με άλλες ειδήσεις οι μοναχοί εγκαταλείπουν τη Μονή προκειμένου να γλυτώσουν από τις πειρατικές επιθέσεις. Στα κατάστιχα εσόδων – εξόδων του 1689 αναφέρεται αλλαγή κλειδαριάς στην εκκλησία⁵². Η πληροφορία αυτή επιβεβαιώνει την άποψη ότι η κατασκευή της εκκλησίας είχε ολοκληρωθεί στο διάστημα 1681-1688.

Στις 29 Μαρτίου 1722 γίνεται αναφορά του ηγούμενου του μοναστηριού Σωφρονίου Πούλικα ότι έλαβε χρήματα από τον Ιωάννη Ραζή για να τα ξοδέψει στη φάμπρικα που έχει ξεκινήσει στο Αργοστόλι⁵³.

Στα κατάστιχα του 1724 τον Μάρτιο αναφέρεται ότι άνοιξαν τις «κασελέτες»⁵⁴ που ήθελαν να πάνε τις άγιες εικόνες στο Κάστρο⁵⁵. Στις 6 Ιουνίου του 1725 γίνεται αναφορά σε πληρωμές εργατών⁵⁶. Στις 28 Νοεμβρίου πληρώνονται εργατικά πέντε ημερών για την εκκλησία και τα κελιά (Γιοργάκης Σάρλος)⁵⁷.

Στις 3 Μαρτίου 1725 πληρώνονται εργάτες για χαλκώματα⁵⁸. Στις 10 Μαρτίου οι άγιες εικόνες μεταφέρονται στο Κάστρο⁵⁹, και από τις 12 Μαρτίου 1725 ξεκινά ο απολογισμός των εξόδων της φάμπρικας της εκκλησίας. Οι πετροκόποι δούλεψαν 23 ημέρες, τρεις στρατιώτες δούλεψαν 1 μήνα άλλοι δούλεψαν τον ασβέστη ... Στο φύλλο 14 συγκεντρώνονται οι προμήθειες και τα εργατικά των ξυλουργών (63 τράβα και 18 ψαλίδια και 35 ταύλες, 48,5 ριάλια) και στη συνέχεια (12 τράβα, και 8 ψαλίδια)⁶⁰. Οποσδήποτε τα ψαλίδια που αναφέρονται είναι περισσότερα από τα 16 ψαλίδια της στέγης της εκκλησίας.

Στις 4 Ιουνίου μαθαίνουμε, μεταξύ άλλων, ότι ήρθαν οι μαραγκοί να φτιάξουν την πόρτα της εκκλησίας και τους έδωσαν για αμοιβή κρασί. Στις 14 Ιουνίου οι μοναχοί έδωσαν του Γιοργάκη Σάρλου και των παιδιών του που δούλεψαν την πόρτα της

⁵² ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1687-1721, σελ. 20.

⁵³ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, *Libro delle elemosine e votti*, della B.V.Sisi, βιβλίο καταγραφής δωρεών ετών 1722-1757, φ.2.

⁵⁴ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1724-26, φ. 2.

⁵⁵ Ο.π., φ.3. Στις 15 Απριλίου γίνεται αναφορά για πληρωμές ζωγράφων στο Κάστρο και μαστόρων στα Σίσια. Τέλος στις 28 Απριλίου οι εικόνες επιστρέφουν στα Σίσια.

⁵⁶ Ο.π., φ.3.

⁵⁷ Ο.π., φ.8.

⁵⁸ Ο.π., φ.9.

⁵⁹ Ο.π.

⁶⁰ Ο.π., φ.14

εκκλησίας και άλλες δουλειές⁶¹. Αξίζει να σημειωθεί ότι στα κατάστιχα των ΓΑΚ διατηρείται η βεβαίωση – απόδειξη, 1725 Απριλίου.... που δίνουν οι πατέρες για την παραλαβή των υλικών από τον Αθανάσιο Χέλμη Σελενιάμη (ταύλες σαράντα (40) και καδρόνια είκοσι επτά (27) για δεκατέσσερα ριάλια)⁶² (βλ. Παράρτημα). Στις 28 Οκτωβρίου του 1726 πληρώνουν για 140 ταύλες και 14 καδρόνια⁶³.

Είναι προφανές ότι οι εργασίες συνεχίστηκαν και μέσα στο 1726.

Ειδήσεις για εργασίες έχουμε και πάλι στα 1736 Δεκέμβρης 2, όταν γίνεται αναφορά σε πληρωμή για επισκευή «του γύφτου για τα σίδερα της καμπάνας» και καρφιά για τη σκάλα στην καμπάνα⁶⁴. Το 1737 επί ηγουμένου Μακαρίου ξεκινούν νέες εργασίες, που όμως δεν προσδιορίζονται πέραν του ότι στις 30 Αυγούστου 1737 πλήρωσε για 500 τούβλα και ασβέστη⁶⁵.

Ο Τσιτσέλης σημειώνει επίσης ότι στα 1727 επί ηγουμενίας Νικοδήμου Καρύδη ο ναός αναφέρεται ως «καινουργής» ενώ στα 1759-62 αναφέρεται η ύπαρξη προμαχώνα⁶⁶. Τα στοιχεία που είχε ήδη δημοσιεύσει η Μπιρμπίλη, δηλαδή τις προμήθειες οικοδομικών υλικών σε κατάστιχα της Μονής (1724-26), κατασκευές από λαξευτούς λίθους σε θύρωμα του ναού, κατασκευή στέγης κλπ⁶⁷, επιβεβαιώνουν την χρονολόγηση της ανακατασκευής- ανακαίνισης του ναού στο διάστημα 1725-26.

Η ριζική ανακαίνιση της Μονής δεν αποκλείεται όπως υποστηρίζει η ίδια να συνδέεται με την κληροδότηση της περιουσίας του Ευστάθιου Σκούταρη από το Κάστρο⁶⁸. Ενώ το 1722 η Μονή έχει αναλάβει τα έξοδα κατασκευής του ναού της

⁶¹ Ο.π., φ.14. Δυσερμήνευτη είναι πάντως η πληροφορία ότι ο μοναχός έδωσε του Σπύρου Λουρδιά σε 9 ψαλίδια και 11 τράβα «που τα εδανείστηκαν».

⁶² ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1733- 1742, ένθετο σημείωμα.

⁶³ Ο.π., 1726, φ. 17.

⁶⁴ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1733- 1742, φ. 16.

⁶⁵ 1733-1742, φ. 19.

⁶⁶ Τσιτσέλης 1960, 287.

⁶⁷ Η Μπιρμπίλη βάσει του μεγάλου αριθμού των τεχνιτών διαφορετικών ειδικοτήτων που ασχολήθηκαν με τις εργασίες αυτές περ. 60, υποθέτει ότι πληρώθηκαν τουλάχιστον 1100 μεροκάματα σε 6 μήνες (Μπιρμπίλη 1991, 194, σημ. 61, 65).

⁶⁸ Μπιρμπίλη 1991, 195.

Σισιώτισσας στο Αργοστόλι⁶⁹. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με τον χαρακτηρισμό της εκκλησίας ως «καινούργιας», τόσο το 1727 όσο και το 1745 υποδεικνύουν το παραπάνω διάστημα ως την περίοδο της ριζικής ανακαίνισης του καθολικού⁷⁰.

Στοιχεία της οικοδομικής ιστορίας του ναού κατά τον 19^ο αι.

Στις 13 Μαΐου 1805 η κατάσταση της Μονής περιγράφεται στα κατάστιχα ως «ελεεινή και αξιοθρήνητη... σχεδόν σε τέλειο αφανισμό»⁷¹. Η περιγραφή είναι πολύ γλαφυρή και παρουσιάζει την εγκαταλειμμένη Μονή σχεδόν κατεστραμμένη, με ανοιχτά τα πορτο - παράθυρα, τα νερά της βροχής που εισέδυν από τα ανοιχτά παράθυρα είχαν καταστρέψει το πάτωμα (βλ. Παράρτημα). Ο μοναχός προτείνει την «ανόρθωση της οικοδομής», αλλά δεν ξέρει από πού να αρχίσει ...η εγκατάλειψη ήταν τόσο έντονη σαν να είχε κτυπήσει τη μονή «κάποια λοιμώδης νόσος»!....

Στις 16 Μαΐου ξεκίνησε η επισκευή «Αρχή της οικοδομής» την ονομάζει ο ίδιος: άρχισαν να «παστρεύουν και να μπαλώνουν» αρχίζοντας από το απάνω «Μπρούζι»⁷²: έφτιαξαν δύο καινούργια παράθυρα, ένα στην έξω πλευρά –όστρια- και ένα στην μέσα - τραμοντάνα-βορράς⁷³. Επισκευές με αλλαγές παραθύρων και πορτών έγιναν και σε κελιά, καθώς και επισκευές πατωμάτων. Αναφέρεται επίσης σε επισκευές στα «παλάτια τα κάτω», ίσως η κατοικία του ηγουμένου⁷⁴.

Ως προς τις εργασίες στην ίδια την εκκλησία της Παναγίας αναφέρει ότι «εφτιάσαμε ένα παραθύρι υπέρ όστρια καινούργιο»⁷⁵ και βάλαμε τις πιέραις; μέσα

⁶⁹ Ο.π. Κατεστραμμένος το 1953 και σήμερα ανακατασκευασμένος. Σχέδια του ναού με χρονολογία 1849 διατηρούνται στο Αρχείο Αρχιτεκτονικών Σχεδίων (1818-1865) των ΓΑΚ Κεφαλλονιάς.

⁷⁰ Εκτός από το καθολικό αναφέρεται στην απογραφή καινούργια τράπεζα, κελάρι, παλάτι καινούργιο (βλ. Μπιρμπίλη 1991, 195, σημ. 71).

⁷¹ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1805, φ. 16.

⁷² Αναφέρεται πιθανότατα στον οχυρό πύργο δίπλα στην εκκλησία. Στη βόρεια πλευρά διατηρεί σήμερα ένα μεγάλο και ένα μικρό παράθυρο, η νότια πλευρά έχει καταρρεύσει σε μεγάλο βαθμό.

⁷³ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1805, φ. 16.

⁷⁴ Παλάτια είναι τα διώροφα κτίσματα.

⁷⁵ Δεν μπορεί να αποσαφηνιστεί αν πρόκειται για το ξύλινο κούφωμα ή για νέο άνοιγμα.

στο θείο Βήμα καθώς και άλλες λάστρες (υαλοστάσια) έξω από το παράθυρο κοντά στο τέμπλο. Επισκεύασαν και ένα σκαλί του θρόνου «εκεί που πατά»⁷⁶.

Στη συνέχεια, στα έξοδα του 1805-06 (Μάιος με Μάιο), αναφέρει μεταξύ άλλων έξοδα σε ασβέστη για την εκκλησία όπου εκτός από τον ασβέστη (30 βαρέλια) αναφέρονται και κεραμίδια. Σημειώνεται ότι έφτιαξαν τα κατώφλια – ποδιές- των παραθύρων, ενώ παρουσιάζονται και προμήθειες σε ταύλες, καρφιά εξαρτήματα πορτών κλπ.⁷⁷

Τον Οκτώβριο του 1806 το έγγραφο μας πληροφορεί για σημαντικές ζημιές που προκλήθηκαν στις λότζιες του μοναστηριού από τον αέρα που σήκωσε ακόμα και κεραμοσκεπές⁷⁸. Αναφέρονται έξοδα για εργασίες επισκευών (30 βαρέλια ασβέστη και μεροκάματα μαστόρων, μαραγκών κλπ.).

Το 1807 το λιοτρίβι έγινε καινούργιο «φάμπρικα του λιτρουβιού». Τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου αναφέρεται σε έξοδα που έκανε για τη φάμπρικα στην εκκλησία: έφτιαξαν τα στασίδια της εκκλησίας καινούργια. Η σημαντικότερη πληροφορία του εγγράφου όμως είναι ότι «έκλεισαν τις σχισμές που είχε ο τοίχος της εκκλησίας από πάνω μέχρι κάτω στο μέρος της Πρόθεσης ...». Τέλος αναφέρεται σε πλακόστρωση όλης της εκκλησίας «εχαλικώσαμε την εκκλησία ως μέσα στο Άγιο Βήμα με πλάκες»⁷⁹.

Στα έξοδα του Ιουνίου 1807 αναφέρεται πληρωμή σε Μαστόρους που έφτιαξε τον τοίχο του «Κεραμινοκάμιδου».

⁷⁶ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1805, φ. 16.

⁷⁷ Ο.π.

⁷⁸ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1806, φ. 4.

⁷⁹ ΓΑΚ Κεφαλλονιάς, *Εκκλησιαστικό Αρχείο Μονών*, Ι. Μονή Υ.Θ. Σισίων, Κατάστιχα εσόδων – εξόδων 1807, φ. 8.

5. ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ – ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

Βάσει των μέχρι σήμερα δημοσιευμένων στοιχείων και το συμπληρωματικών νέων στοιχείων που προκύπτουν τόσο από την ερευνά μας σε αρχειακές πηγές όσο και από τις επιτόπου παρατηρήσεις μας κατά τις εργασίες αποτύπωσης του μνημείου μπορεί προς το παρόν⁸⁰ να διακριθούν οι παρακάτω κατασκευαστικές φάσεις και μετατροπές του καθολικού :

Η παλαιότερη, γνωστή, κατασκευή (17^{ος} αι.)

Υποθέτουμε ότι είναι η οικοδομή με τα απλά ανοίγματα, ίχνη των οποίων σώζονται στις θέσεις των σημερινών παραθύρων Π3, Π4, Π5. Δεν μπορούμε να υποθέσουμε τη μορφή των υπολοίπων ανοιγμάτων. Ίχνη της παλαιάς στέγης (δοκοθήκες) σώζονται μέχρι σήμερα στους πλευρικούς τοίχους της εκκλησίας. Στη φάση αυτή αντιστοιχούν και οι φεγγίτες που διακρίνονται χαμηλότερα από τους Φ1, Φ2 στα σχέδια αποτύπωσης του ερευνητικού προγράμματος του Πολυτεχνείου (1985) (Σχ. ΑΡΧ. 13, 14).

Η κλασικιστική βασιλική του 18^{ου} αι.

Η μνημειακή κατασκευή του 18^{ου} αι. ανυψώθηκε κατά 1,50μ. περ. Η εκκλησία απέκτησε τότε τη σημερινή της διαμόρφωση. Η επιδίωξη συμμετρικών χαράξεων για τα ανοίγματα στην κάτοψη, ο σχεδιασμός των μορφών των πλαισίων με πρότυπο εκλεπτυσμένα, μανιεριστικά παραδείγματα των Αναγεννησιακών και ιδιαίτερα των Μανιεριστικών εγχειριδίων αρχιτεκτονικής και, κυρίως, η εξαιρετική εκτέλεση, από καλλιτέχνες λιθοξόους, αυτών των σχεδίων έχει ένα εντυπωσιακό και στιβαρό αρχιτεκτονικό αποτέλεσμα.

Η θέση της στέγης προσδιορίζεται από τις σωζόμενες μέχρι σήμερα δοκοθήκες. Εντυπωσιακή πρέπει να ήταν και η κατασκευή της δυτικής όψης που σήμερα έχει χαθεί. Βάσει φωτογραφικών τεκμηρίων η όψη διαρθρώνεται από τοξωτό μεγάλο

⁸⁰ Κατά τις μελλοντικές εργασίες αποκατάστασης του ναού θα διευκρινιστούν και θα φωτιστούν όλα τα μέχρι σήμερα γνωστά στοιχεία της κατασκευής του ναού.

άνοιγμα πλαισιωμένο από κορινθιακούς αρράβδωτους που πατούσαν σε υπόβαθρο. Οι ημικίονες έφερα θριγκό και επίστεψη από ευθύγραμμα ημίτομα αετώματα που πλαισίωναν πιθανότατα το έμβλημα των Φραγκισκανών που ήταν εντοιχισμένο στο υπέρθυρο της εισόδου⁸¹. Διακρίνεται ακόμα διαφοροποίηση του γείσου της στέγης μετά της παρεμβολή της στέψης των γωνιακών πεσσών/λιθοδομών. Τα παράθυρα είχαν απλό οριζόντιο γείσο.

Εικ. 35. Γραφική αποκατάσταση της βορειοδυτικής όψης της βασιλικής. Αναπαρίσταται η ισόδομη λαξευτή τοιχοποιία που αποτελεί συνέχεια της λαξευτής τοιχοποιίας της κατεστραμμένης σήμερα νοτιοδυτικής πρόσοψης προς το προαύλιο της εκκλησίας. Στα αριστερά αναπαρίσταται η ισόδομη λαξευτή τοιχοποιία σε συνέχεια της βορειοανατολικής όψης του ιερού.

Εικ. 36 Λαξευτή τοιχοποιία στην πρόσοψη και στην πλάγια όψη του ναού της Ευαγγελίστριας στο Κάστρο.

⁸¹ Μπιρμπίλη 1991, 190, σημ. 47. Μέχρι τον Ιούνιο του 1985 σωζόταν στη θέση του τμήμα του ενός ημικίονα και η βάση του.

Εικ. 37. Η νοτιοανατολική όψη του καθολικού με ισόδομη λαξευτή τοιχοποιία στα άκρα.

Εικ. 38. Γραφική αποκατάσταση του εσωτερικού του ναού, χωρίς το τέμπλο, από ΒΔ.

Επισκευές και μετατροπές κατά τον 19^ο αι.

Επί μέρους επισκευές έγιναν στην εκκλησία στις αρχές του 19^{ου} αι. σε παράθυρα, και στις βαθμίδες του Βήματος. Τότε (1807) έγινε η πλήρης δαπεδόστρωση του ναού με πλάκες. Η σημαντικότερη όμως επισκευή ήταν εκείνη της περιοχής της Πρόθεσης στον πίσω τοίχο που είχε ρηγματωθεί. Συγκεκριμένα σφραγίστηκαν «οι σχισμές» που είχε ο τοίχος⁸². Η ρηγμάτωση του τοίχου πιθανότατα συμπεριελάμβανε και την Κόγχη (Κ2) της Πρόθεσης που έχει κατακερματιστεί. Η βλάβη της κόγχης δεν επισκευάστηκε εφόσον μέχρι σήμερα, που έχει αποκαλυφθεί, είναι κατακερματισμένη. Επιλέχθηκε η λύση της κατάργησής της και της μετατόπισης της κατά 10εκ. προς την κόγχη του Βήματος. Έτσι εξηγείται η παρουσία της παράδοξης «διπλή κόγχης» της Πρόθεσης. Την ίδια περίοδο μπορεί α τοιχίστηκε εκεί το μικρό παράθυρο (Π1) του ιερού για περαιτέρω εξασφάλιση της ευαίσθητης ΒΔ γωνίας της εκκλησίας.

Δεν έχουμε μαρτυρίες για επισκευές της στέγης ή άλλες αλλαγές.

⁸² Πρόκειται για τη μεγάλη ρηγμάτωση που εμφανίζεται σε φωτογραφίες και στη μετασεισμική κατάσταση του τοίχου αυτού που επισκευάστηκε πρόσφατα το 2014

6. ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ (Σχ. ΑΡΧ.015, 016)

Στα σχέδια αποτύπωσης καταγράφηκαν αναλυτικά όλα τα είδη και οι στρώσεις των κονιαμάτων δόμησης και επίχρισης της εκκλησίας, καθώς και οι εναπομείνουσες λιθοδομές, λαξευτές λιθοδομές και ίχνη αυτών. Σε επόμενο στάδιο των μελετών θα ταξινομηθούν, αναλυθούν και θα παρουσιαστούν διεξοδικά τα δομικά υλικά.

Κατά το Α' Στάδιο της μελέτης καταγράφηκαν και παρουσιάζονται σε σχέδια οι, διακριτές, παλαιότερες μετατροπές και οι επεμβάσεις στερέωσης και συντήρησης που πραγματοποιήθηκαν στη μετασεισμική εκκλησία.

Αυτές περιλαμβάνουν: αναγνωρίσιμες μετατροπές όπως,

- ίχνη παλαιών ανοιγμάτων και τοιχίσεις παραθύρων και φεγγιτών,
- επιφανειακά τσιμεντοκονιάματα στερέωσης επιφανειών,
- κονιάματα στερέωσης και πλήρωσης ρηγματώσεων και ρωγμών που εφαρμόστηκαν πρόσφατα, το 2014, μετά τον μεγάλο σεισμό,
- ικρίωμα υποστήριξης των τοιχοδομών του οικοδομήματος.

7. ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ

Καθορισμός κριτηρίων επέμβασης

Για την οριστική διατύπωση των προτάσεων αποκατάστασης και ολοκλήρωσης του οικοδομήματος του καθολικού κρίναμε απαραίτητο τον καθορισμό ορισμένων βασικών κριτηρίων για τις επεμβάσεις μας σ' αυτό που βασίζονται στις διεθνώς παραδεκτές αρχές, στη διεθνή εμπειρία των αποκαταστάσεων και, ιδιαίτερα, στον συγκεκριμένο χαρακτήρα του μνημείου και της κατάστασης διατήρησής του όπως αυτά προκύπτουν και ερμηνεύονται από την ιστορική και την επί τόπου μελέτη του μνημείου που προηγήθηκε. Στα παραπάνω πρέπει να προστεθεί ως σημαντική παράμετρος, η απαίτηση της ανάκτησης και επαναχρησιμοποίησης του ναού που αποτελούν επί πλέον στοιχεία για τον καθορισμό των κριτηρίων επέμβασης.

Πρωταρχικός μας στόχος θα είναι η αποκατάσταση της εικόνας του μνημείου. Με τον όρο "αποκατάσταση της εικόνας του", εννοούμε τη σειρά εκείνη των επεμβάσεων που καθιστούν το μνημείο οικείο στο θεατή και διευκολύνουν την αναγνωσιμότητά του, αναδεικνύοντας τα σωζόμενα αρχιτεκτονικά του στοιχεία.

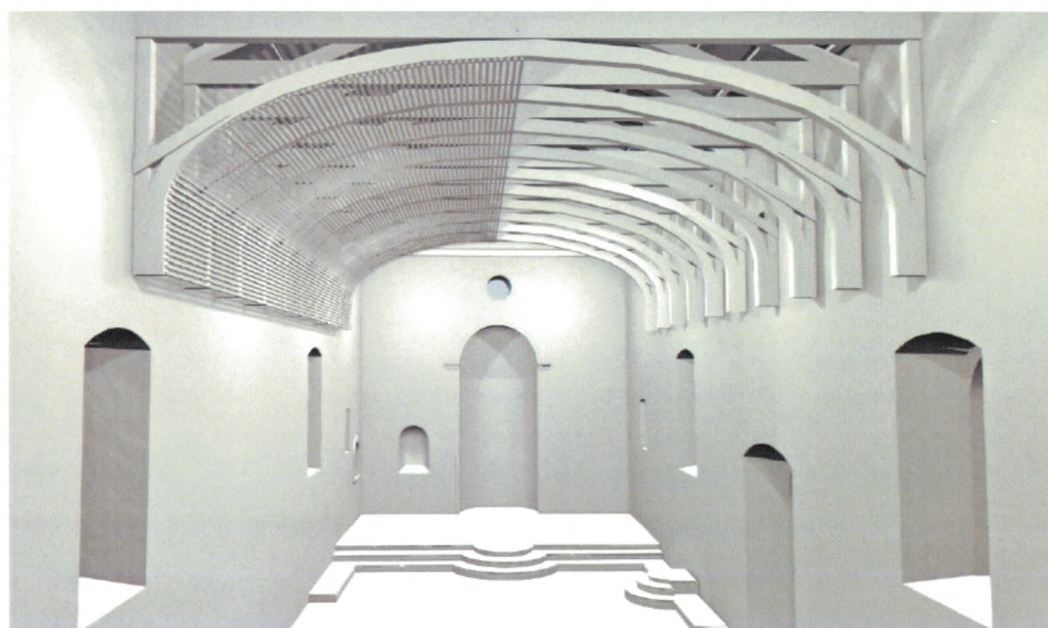
Σύμφωνα με τα παραπάνω καθορίσαμε τα παρακάτω κριτήρια για τις επεμβάσεις μας :

1. Ο σεβασμός στο προϋπάρχον κατασκευαστικό σύστημα. Πιστεύουμε ότι είναι απαραίτητη η χρήση, κατά το δυνατόν, συμβατών υλικών τόσο στις συμπληρώσεις όσο και στις εργασίες συντήρησης του καθολικού.
3. Η "διακριτική" διάκριση των αποκατεστημένων τμημάτων. Δηλ., η επιδίωξη της ολοκλήρωσης της εικόνας του μνημείου και όχι του τεμαχισμού του σε αποκατεστημένα και σε αυθεντικά τμήματα.
4. Η διατήρηση των ιστορικών φάσεων του μνημείου.
5. Η διαφοροποίηση των αποκατεστημένων τμημάτων, ιδιαίτερα της στέγης, και η ανάδειξη της σύγχρονης ανακατασκευής/κατασκευής τους.
6. Η εξασφάλιση της σύγχρονης λειτουργίας του ναού χωρίς μιμητικές ανακατασκευές στην εσωτερική του διαρρύθμιση και διακόσμηση.

7. Η εξασφάλιση της προστασίας του μνημείου κατά τη λειτουργία του και η πρόβλεψη μέτρων ασφαλείας για την προστασία και τη διατήρηση του αποκατεστημένου ναού, λόγω της απομονωμένης θέσης στην οποία βρίσκεται.

Εικ. 39. Σχηματική αναπαράσταση της στέγης του 18^{ου} αι.

Εικ. 40. Σχηματική πρόταση ανάκτησης της ξύλινης στέγης με σύγχρονη διαμόρφωση. Η νέα ξύλινη στέγη πάνω από τις περσίδες θα γίνεται αντιληπτή από τον επισκέπτη.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

A. Προκαταρκτικές εργασίες

1. Πριν την έναρξη των εργασιών που ακολουθούν θα πρέπει η Εφορεία Αρχαιοτήτων Κεφαλληνίας να πραγματοποιήσει στερεωτικές εργασίες προληπτικού χαρακτήρα στις τοιχογραφίες της Πρόθεσης από εξειδικευμένο συνεργείο συντηρητών.
2. Συνεργασία με την τοπική Εφορεία Αρχαιοτήτων Κεφαλληνίας για τη διερεύνηση και τον εντοπισμό παρουσίας επί πλέον τοιχογραφιών και παλαιότερων χρωματισμών σε όλες τις εσωτερικές παρειές των τοιχοδομών του ναού.
3. Εκτέλεση ερευνητικού προγράμματος Μηχανικών, φυσικών, χημικών χαρακτηριστικών υλικών δομήσεως.

B. Θεμέλια

Διενέργεια ερευνητικών τομών κατά μήκος της εξωτερικής παρειάς της τοιχοποιίας για την εκτίμηση του βάθους θεμελίωσης καθώς και κατάστασης τοιχοποιίας θεμελίωσης.

Γ. Αποστράγγιση ομβρίων

Αν η θεμελίωση είναι επιφανειακή δεν μπορεί να γίνει αποστράγγιση ομβρίων, και η προσπάθεια δημιουργίας ορύγματος κακό θα έκανε στο Μνημείο, το μόνο που θα μπορούσε να γίνει σ' αυτήν την περίπτωση θα ήταν η δημιουργία περιμετρικά του Μνημείου μιας καλής στεγάνωσης (λούκι).

Δ. Ικρίώματα

Η τοποθέτησή τους πρέπει να γίνει συνδυαστικά με την υπάρχουσα ξύλινη, προσωρινή, αντιστήριξη των τοιχοποιιών.

Ε. Καθαιρέσεις – αποξηλώσεις

Καθαίρεση σαθρών κονιαμάτων δομήσεως και αποδιοργανωμένων επιχρισμάτων, εκτός των περιοχών που υπάρχουν τοιχογραφίες οι οποίες αφού στερεωθούν θα

απομακρυνθούν. Στις περιοχές που θα καθαιρεθούν τα επιχρίσματα θα διατηρηθούν μάρτυρες.

Καθαίρεση φραγών ανοιγμάτων, αφού έχουν στερεωθεί οι υπάρχουσες τοιχοποιίες.

Αποξήλωση ξύλινων κουφωμάτων.

Αποξήλωση σιδηρών κιγκλιδωμάτων προστασίας των παραθύρων για τις απαραίτητες εργασίες συντήρησης και προστασίας τους.

Z. Τοιχοποιίες

Προτείνεται η στερέωση των υφιστάμενων ή ερειπωμένων τοιχοδομών του ναού με την εκτέλεση των παρακάτω εργασιών:

1. Καθαίρεση των επιχρισμάτων στις εξωτερικές παρειές, και των εξωτερικών επιχρισμάτων, εκτός των περιοχών που υπάρχουν τοιχογραφίες οι οποίες αφού στερεωθούν θα απομακρυνθούν.
2. Αποκάλυψη της λιθοδομής των εξωτερικών όψεων του ναού στη βορειοανατολική και στη βορειοδυτική πλευρά, καθώς και των λωρίδων λαξευτής τοιχοδομής στις μακρές πλευρές. Καθαρισμός, στερέωση και συντήρηση επιφανείας (Ηπιος μηχανικός καθαρισμός επιφανείας, εκρίζωση αυτοφυών φυτών και μελλοντική προστασία με ήπια βιοκτόνα, στερέωση των σαθρών περιοχών με συμβατά υλικά νανοτεχνολογίας, ενισχύσεις με νέο αρμολόγημα)
3. Ανάκτηση των κατεστραμμένων τμημάτων των τοιχοδομών στην ΒΑ, ΒΔ, ΝΑ και ΝΔ πλευρά του ναού μέχρι το ύψος της στέγης. Διερευνάται ο τρόπος συμπλήρωσης: Προτείνεται κατ' αρχήν η συμπλήρωση με ίδια δομικά στοιχεία – πωρολίθους ίδιων διαστάσεων αλλά με διαφορετική κατεργασία στην επιφάνεια τους για διάκριση από τα αυθεντικά τμήματα. Αντικατάσταση των πολύ διαβρωμένων πωρολίθων από νέους λίθους ίδιας υφής.
4. Καθαρισμός των αρμών από τα σαθρά κονιάματα στις αργολιθοδομές και αντικατάστασή τους από νέα συμβατά με τα αρχικά. Θα δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη διατήρηση όσων δομικών κονιαμάτων βρίσκονται σε καλή κατάσταση και εκτιμηθεί ότι εξασφαλίζουν επαρκή συνοχή της τοιχοποιίας (διατήρηση μαρτύρων).

5. Κατασκευή αρμολογημάτων των οποίων η σύνθεση θα προσδιοριστεί μετά από ειδικές αναλύσεις και θα είναι απολύτως συμβατή με τα αρχικά. Η χρωματική απόχρωση του κονιάματος θα αποφασισθεί σε συνεργασία με τους εποπτεύοντες μηχανικούς. Ταυτόχρονα με το αρμολόγημα θα τοποθετηθούν και σωληνίσκοι ενέματος στις εσωτερικές παρειές των τοιχοποιιών. Το αρμολόγημα θα εφαρμοστεί μόνον στις περιοχές όπου το αρχικό αρμολόγημα έχει καταστραφεί.
6. Κατασκευή λιθοσυρραφών στις ρωγμές και στα κενά με λίθινα κλειδιά, εφόσον κριθεί απαραίτητο, ο αριθμός και η θέση των οποίων θα προσδιοριστεί σε συνεργασία με τους εποπτεύοντες μηχανικούς.
7. Αντικατάσταση ή συντήρηση των αποσαθρωμένων/θραυσμένων πώρινων γείσων της απόληξης των ανωδομών των τοιχοποιιών με νέα τεμάχια ίδιας προέλευσης και μορφής με τα υφιστάμενα. Τα νέα τεμάχια θα φέρουν διαφοροποιημένη κατεργασία.
8. Λάξευση και τοποθέτηση νέων πώρινων μελών (πλαίσια ανοιγμάτων, γείσα).
9. Συμπληρώσεις λίθινων στοιχείων - Απόξεση και αρμολόγημα λαξευτών λίθων.
10. Εφαρμογή ενεμάτων στο σύνολο τις τοιχοποιίας (βλ. και 5). Η σύνθεση του ενέματος θα είναι προκύψει μετά το ερευνητικό πρόγραμμα
11. Τοποθέτηση μεταλλικών *ελκυστήρων* από ανοξείδωτο ωστενιτικό χάλυβα σε δύο στάθμες και δημιουργία διαζώματος από ανοξείδωτο χάλυβα στην στέψη της τοιχοποιίας όπου θα εδρασθεί και η στέγη.
12. Κατασκευή νέων ενισχυμένων επιχρισμάτων στις εσωτερικές παρειές, η χρωματική απόχρωση των οποίων θα προσδιοριστεί βάσει δειγμάτων από την επίβλεψη του έργου σε συνεργασία με τους εποπτεύοντες μηχανικούς. Επισκευή παλαιών.
13. Καθαρισμοί – απομάκρυνση νεώτερων χρωματισμών.

Η. Στέγη

1. Προσδιορισμός και καθαρισμός «τρυπόξυλων» και δοκοθηκών.
2. Καθαίρεση στέψης της τοιχοποιίας έως 20 cm κάτω από την στάθμη έδρασης των ξύλινων ζευκτών.

3. Κατασκευή διαζώματος από ανοξείδωτο ωστενιτικό χάλυβα διαστάσεων 20X (πάχος τοιχοποιίας - 20) cm περίπου.
4. Κατασκευή νέας ξύλινης στέγης βάσει του σχεδίου της κατεστραμμένης από τον σεισμό που θα επιχειρηθεί να αναπαραχθεί από τα φωτογραφικά τεκμήρια αλλά και από τα αντίστοιχα σχέδια των αρχιτεκτονικών εγχειριδίων της Αναγέννησης.
5. Τοποθέτηση μονώσεων.
6. Κατασκευή νέας κεράμωσης.
7. Η νέα στέγη θα γίνει από σύνθετη εμποτισμένη ξυλεία

Σημειώνεται ότι κατά τη διάρκεια των προκαταρκτικών εργασιών θα επιβεβαιωθεί η αρχική στάθμη των στεγών.

Θ. Ανοίγματα

Προτείνεται η αντικατάσταση όλων των ξύλινων κουφωμάτων βάσει του αρχικού σχεδίου. Όλα τα ξύλινα στοιχεία θα κατασκευαστούν από ξύλο φουρνισμένο και προστατευμένο κατά της προσβολής από ξυλοφάγα έντομα. Επίσης όλα τα ξύλινα στοιχεία θα περαστούν με διαφανές βερνίκι.

Τοποθέτηση ξύλινων κουφωμάτων στα ανοίγματα που ήταν φραγμένα (φεγγίτες). Καθαρισμοί και συντήρηση σιδηρών διαφραγμάτων/κιγκλιδωμάτων (Μηχανικός καθαρισμός για την αφαίρεση του στρώματος οξειδίων, προστασία είτε με αντισκωριακή βαφή, είτε με διάφανο ακρυλικό βερνίκι σε συνδυασμό με μικροκρυσταλλικό κερί σε περίπτωση που αφεθούν άβαφα).

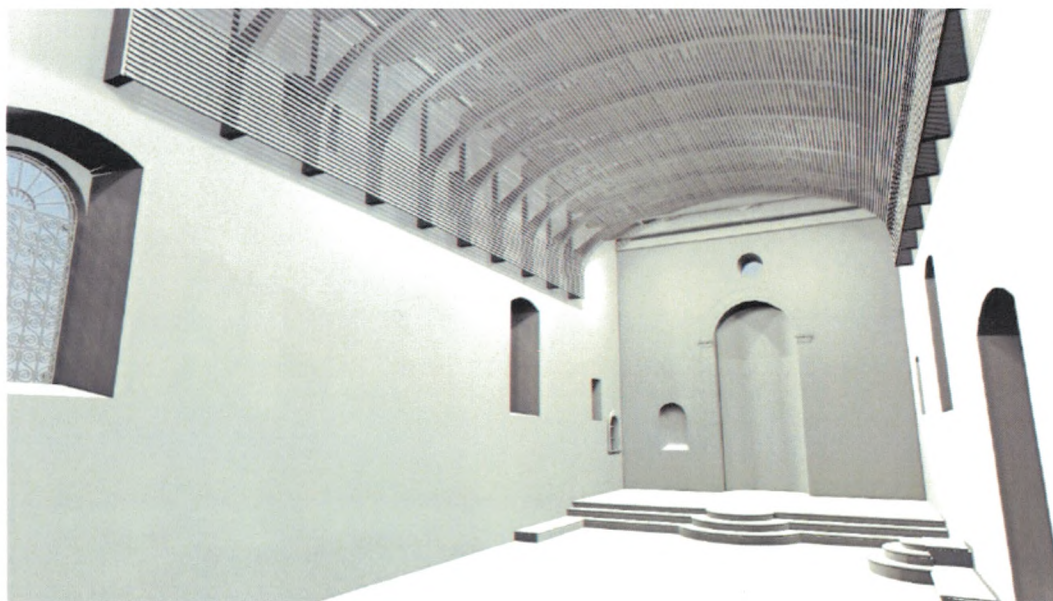
Κατασκευή νέων δίφυλλων θυρών στις τρεις εισόδους: στο προαύλιο και σε δύο πλευρές του ναού.

Ι. Δάπεδα

Αποκατάσταση αρχικών σταθμών. Προτείνεται ο καθαρισμός του δαπέδου, η συντήρηση του υποστρώματος και η επίστρωση του δαπέδου με τιμεντένιες ζωγραφιστές πλάκες. Συγκολλήσεις, τοπικές επισκευές με κατάλληλο κονίαμα και συμπληρώσεις, στις σωζόμενες πλάκες.

Κ. Αγία Τράπεζα

Συγκόλληση και συντήρηση των μελών της λίθινης Αγίας τράπεζας (Μηχανικός καθαρισμός, αφαίρεση βιολογικών επικαθίσεων, διάνοιξη οπών τοποθέτησης ανοξείδωτων πείρων και συγκόλληση των θραυσμάτων με ειδικής σύστασης τσιμεντοκονία).

Εικ. 41. Ενδεικτική αναπαράσταση του εσωτερικού του ναού με νέα στέγαση.

8. ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Σπύρου Αβούρη, *Σύντομος Ιστορία της εκκλησίας των Ιονίων Νήσων*, Εν Αθήναις 1966.

Α. Αγοροπούλου- Μπιρμπίλη, *Η αρχιτεκτονική της πόλεως της Κερκύρας κατά την περίοδο της ενετοκρατίας*, Διατριβή επί διδακτορία, Ε.Μ.Π., Αθήναι 1977.

Α. Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη 1991: Α. Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη, *Μονή Σισίων Κεφαλονιάς*, στο Γ.Ν. Μοσχόπουλος (επιμ.) *Πρακτικά Ε΄ διεθνούς πανιονίου Συνεδρίου* (Αργοστόλι - Ληξούρι, 17-21 Μαΐου 1986), τόμος 3, 179-212, Αργοστόλι (Εταιρεία Κεφαλληνιακών Μελετών), 1991.

Από το Κάστρο Αγίου Γεωργίου στο Αργοστόλι (1757-2007). Η βενετική κυριαρχία στην Κεφαλονιά (1500-1797), Συνέδριο Ιστορίας, Αργοστόλι 27-30 Σεπτεμβρίου 2007, τ. Α΄-Β΄, Αργοστόλι 2010.

Βενετοκρατούμενη Ελλάδα. Προσεγγίζοντας την ιστορία της, τόμ. Α΄-Β΄, επιστ. διεύθυνση Χρύσα Μαλτέζου, επιμ. κειμένων Δέσποινα Βλάσση – Αγγελική Τζαβάρα, Αθήνα-Βενετία 2010.

Π. Λ. Βοκοτόπουλου, *Μεσαιωνικά Ιωνίων Νήσων*, ΑΔ 24 (1969), 280-290.

Π. Λ. Βοκοτόπουλου, *Βυζαντινά και μεσαιωνικά μνημεία Ιωνίων Νήσων*, ΑΔ 25 (1970), 334-346.

A. Buchon, *Voyage dans l' Eubée, les Iles Ioniennes et les Cyclades en 1841*, Paris 1911.

Ο. Γκράτσιου, *Η Κρήτη στην ύστερη μεσαιωνική εποχή. Η μαρτυρία της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής*, Ηράκλειο 2010.

Ιορδ. Δημακόπουλου, Ο Sebastiano Serlio στα μοναστήρια της Κρήτης, ΔΧΑΕ τ. ΣΤ΄ (1972),

Ιορδ. Δημακόπουλου, *Τα σπίτια του Ρεθύμνου*, Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου, αρ. 24, Αθήναι 1977.

Ιορδ. Δημακόπουλου, *Νεοκλασικά πρελούνια στην Ελλάδα*, ΑΔ 30.1975, Μελέται, Αθήναι 1978, 253-294.

Δ. Ζήβας, *Η αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα*, Αθήνα (Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας), 1984.

Διον. Ζήβας, *Ιόνια Νησιά 1959*, *Τεχνικά Χρονικά* 169-170/1959.

- Κ. Ζησίου, Κεφαλληνίας χριστιανικά αρχαιότητες, Αρμονία Α΄, 1900.
- Κ. Καιροφύλας, *Η Επτάνησος υπό τους Βενετούς*, Αθήναι 1942.
- Σπ. Χρ. Καρύδης, *Όψεις της εκκλησιαστικής οργάνωσης στον βενετοκρατούμενο ελληνικό χώρο. Α΄. Ζάκυνθος – Κέρκυρα – Κεφαλληνία – Κύθηρα – Πελοπόννησος*, Αθήνα, εκδόσεις Ενάλιος, 2011..
- Β. Kitsiki - Panagopoulos, *Cistercian and Mendicant Monasteries in Medieval Greece*, Σικάγο 1979.
- Ντίνου Κονόμου, *Η χριστιανική τέχνη στην Κεφαλονιά*, Αθήναι 1966.
- P. Lock - G.D.R. Sanders (επιμ.), *The Archaeology of Medieval Greece*, Οξφόρδη 1996.
- Angiola Maria Romanini, *L'architettura dei primi insediamenti francescani*, *Storia della città* 26/27 (Απρ.- Σεπτ. 1983) 9-14.
- Δημ. Τριανταφυλλόπουλος, *Μνημειακή ζωγραφική των ναών της Κεφαλληνίας*, 1989.
- Κ. Γκέλης, *Ο απόστολος Ανδρέας και η Ιερά Μονή Περατάτων (Μηλαπιδιάς) Κεφαλληνίας*, 1973.
- Κ.Π. Φωκά - Κοσμετάτου, *Κεφαλληνιακά, Β΄ Αρχιτεκτονικά με 57 εικόνες και 2 χάρτες* 4/1962, Αθήναι
- Νικ. Φωκάς - Κοσμετάτος, *Το Κάστρο Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας : η παλαιά πρωτεύουσα της νήσου*, 1966.
- Δημ. Λουκάτος, *Κεφαλλονίτικη λατρεία*, Αθήνα 1976.
- Erm. Lunzi, *Storia delle isole ionie sotto il regimento dei repubblicani francesi*, Venezia 1860.
- L. A. Maggiorotti, *Architetti e architetture militari*, vol. I, Roma 1933.
- Κωνστ. Γ. Μαχαιρά, *Ναοί και Μοναί Λευκάδος*, Αθήναι 1957.
- W. Miller, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα (1204-1566)*, Αθήναι 1960.
- Moro, Eptaneso. *Quando Venezia diventò Grecia. L'avventura delle sette isole Ionie*, Venezia (La Toletta), 2013.
- Ν.Γ. Μοσχονάς, *Αρχιτεκτονικά σχέδια του 19^{ου} αιώνα στο ιστορικό Αρχείο της Κεφαλονιάς*, *Ζυγός* 36/Ιούλ. Αύγ. 1979, 72-77.
- Innocenzo da Modugno, *Cefalonia Cattolica*, Folegno 1903.

- N. Μοσχονάς, Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη- Ηλίας Μπεριάτος, *Αρχιτεκτονικά και Πολεοδομικά σχέδια Κεφαλονιάς στην περίοδο του Ιονίου Κράτους*, Αθήνα (Κέντρο Μελετών Ιονίου- Κέντρο Κεφαλληνιακών Μελετών) 2013.
- Γ. Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, Αθήναι 1990.
- Γ. Ν. Μοσχόπουλος, *Ανέκδοτα στοιχεία για την εκκλησιαστική τέχνη στην Κεφαλονιά (17^{ος} – 19^{ος} αι.): (αγιογράφοι, ξυλογλύπτες, αργυρογλύπτες)*, 1977.
- Γ. Ν. Μοσχόπουλος, *Το εκκλησιαστικό αρχείο Κεφαλονιάς*, 1984.
- Γερ. Παγκράτης, *Εκκλησία και Κράτος στα Βενετικά Νησιά του Ιονίου Πελάγους*, Αθήνα (Παπαζήσης) 2010.
- A. Palladio, *I Quattro libri di architettura*, Βενετία 1570.
- Μ. Πολυβίου, *Σχεδιασμός και κατασκευή στη ναοδομία του 18^{ου} αιώνα. Η περίπτωση του καθολικού της Μονής Ξηροποτάμου, Μνημείο και περιβάλλον*, τεύχ. 2, Θεσσαλονίκη 1991, 83-90.
- A.G. Saint - Sauveur, *Voyage dans les iles et possessions Vénitiennes*, Paris 1800.
- S. Serlio, *Tutte le opera di architettura Da Sebastiano Serlio Bolognese*, Βενετία 1584.
- Νίκος Σκουτέλης, *Ο πόλεμος χωροτάκτης. Το δίκτυο των πόλεων-οχυρών στο κατά θάλασσαν κράτος της Βενετίας, 16ος-17ος αιώνας*, Αθήνα (Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς) 2013.
- Jacob Spon, *Voyage d' Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant*, Lyon M.CD.LXXVIII
- O.M. Stackelberg, *La Grece. Vues pittoresques et topographiques dessinées par O.M. Barone Stackelberg*, Paris 1834.
- Anthony Hirst and Patrick Sammon (ed.), *The Ionian Islands: Aspects of their History and Culture*, Cambridge Scholars Publishing, 2014.
- Τσιτσέλης 1960: Ηλία Α. Τσιτσέλη, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα. Συμβολαί εις την ιστορίαν και λαογραφίαν της νήσου Κεφαλληνίας εις τόμους τρεις. Τόμος Δεύτερος, Εκκλησιαστικά μονών ιστορίαι, χρονογραφίαι, πολιτικά και στατιστικά σημειώματα*, Εν Αθήναις 1960, 272-289.
- Nikiphoros I. Tsougarakis – Peter Lock (ed.), *A Companion to Latin Greece*, Leiden-Boston (Brill), 2014.
- Νικόλαος Φωκάς-Κοσμετάτος, *Επτά παλαιαί Εκκλησίαι εις την περιοχήν του Κάστρου «Αγίου Γεωργίου» Κεφαλληνίας*, 1974

Φ. Ωραιόπουλος, Ο νεοελληνικός λόγος για την αρχιτεκτονική και την πόλη, Αθήνα 1998.

9. ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΕΙΚΟΝΩΝ

1-10, 20-23, Αρχείο φωτογραφιών και Σχεδίων Αρχιτεκτονικής Σχολής Ε.Μ.Π. (1985).

11 – 17. Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδου ([www. Laskaridou.gr](http://www.Laskaridou.gr)).

24, 25, Dell' idea dela architettura universale di Vincenzo Scamozzi architetto Veneto, Venezia 1514.

28, 32, 33, Tutte le opera di Architettura di Sebastiano Serlio Bolognese, Venezia 1584.

29, I Quattro libri di architettura di Andrea Palladio, 1570.

31, 34, I cinque ordini d' architettura di Gacomo Barozzi da Vignola, 1562.

24, 25, 27, 36, Ε. – Α. Χλέπα.

10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΩΝ Α' ΣΤΑΔΙΟΥ

I. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ – ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

- ΑΡΧ. 01. ΓΕΝΙΚΟ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ (ΚΛ. 1/100)
- ΑΡΧ. 02. ΚΑΤΟΨΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΣΤΗΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ (ΚΛ. 1/50)
- ΑΡΧ. 03. ΤΟΜΗ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΣΤΗΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, Α-Α (ΚΛ. 1/50)
- ΑΡΧ. 04. ΤΟΜΗ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΣΤΗΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, Β-Β (ΚΛ. 1/50)
- ΑΡΧ. 05. ΤΟΜΕΣ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, Γ-Γ, Δ-Δ (ΚΛ. 1/50)
- ΑΡΧ. 06. ΤΟΜΕΣ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, Δ-Δ', Ε- Ε' (ΚΛ. 1/50)
- ΑΡΧ.07. ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ ΣΤΗΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ (ΚΛ. 1/50)
- ΑΡΧ. 08. ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ ΣΤΗΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ (ΚΛ. 1/50)
- ΑΡΧ. 09. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ ΣΤΗΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ (ΚΛ. 1/50)
- ΑΡΧ. 10. ΠΑΡΑΘΥΡΟ Π2, ΘΥΡΑ Θ2 (ΚΛ. 1/20)
- ΑΡΧ. 11.1. ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΑΝΟΙΓΜΑΤΩΝ – ΚΥΜΑΤΙΑ, ΘΥΡΑ Θ2 (ΚΛ. 1/5)
- ΑΡΧ. 11.2. ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΑΝΟΙΓΜΑΤΩΝ – ΚΥΜΑΤΙΑ, ΠΑΡΑΘΥΡΟ Π2 (ΚΛ. 1/5)

II. ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ – ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ (ΚΛ. 1/200)

- ΑΡΧ. 12. ΚΑΤΟΨΗ ΚΑΙ ΟΨΕΙΣ ΣΕ ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ
- ΑΡΧ. 13. ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ ΤΟΜΕΣ ΣΕ ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ
- ΑΡΧ.14. ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

III. ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ/ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ (ΚΛ. 1/100)

- ΑΡΧ. 15. ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ ΤΟΜΕΣ, Α-Α, Β-Β, Γ-Γ
- ΑΡΧ. 16. ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

ΚΑΘΟΛΙΚΟ Ι. ΜΟΝΗΣ ΣΙΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΕΙΒΑΘΟΥΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟ ΤΑ ΓΑΚ ΚΕΦΑΛΛΟΝΙΑΣ
19^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

ΜΑΙΟΣ 2015

1806. & δι' ἀρχιεπισκοπῆς πατρὶν καὶ βραδύων τῇ ὁδοῦ τῆς ἀποστολῆς χροῖν. πατρίων κληρικῶν
ἀπὸ κλήρον. Εἰς πάλιν.

1809. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 2217. 2218. 2219. 2220. 2221. 2222. 2223. 2224. 2225. 2226. 2227. 2228. 2229. 2230. 2231. 2232. 2233. 2234. 2235. 2236. 2237. 2238. 2239. 2240. 2241. 2242. 2243. 2244. 2245. 2246. 2247. 2248. 2249. 2250. 2251. 2252. 2253. 2254. 2255. 2256. 2257. 2258. 2259. 2260. 2261. 2262. 2263. 2264. 2265. 2266. 2267. 2268. 2269. 2270. 2271. 2272. 2273. 2274. 2275. 2276. 2277. 2278. 2279. 2280. 2281. 2282. 2283. 2284. 2285. 2286. 2287. 2288. 2289. 2290. 2291. 2292. 2293. 2294. 2295. 2296. 2297. 2298. 2299. 2300. 2301. 2302. 2303. 2304. 2305. 2306. 2307. 2308. 2309. 2310. 2311. 2312. 2313. 2314. 2315. 2316. 2317. 2318. 2319. 2320. 2321. 2322. 2323. 2324. 2325. 2326. 2327. 2328. 2329. 2330. 2331. 2332. 2333. 2334. 2335. 2336. 2337. 2338. 2339. 2340. 2341. 2342. 2343. 2344. 2345. 2346. 2347. 2348. 2349. 2350. 2351. 2352. 2353. 2354. 2355. 2356. 2357. 2358. 2359. 2360. 2361. 2362. 2363. 2364. 2365. 2366. 2367. 2368. 2369. 2370. 2371. 2372. 2373. 2374. 2375. 2376. 2377. 2378. 2379. 2380. 2381. 2382. 2383. 2384. 2385. 2386. 2387. 2388. 2389. 2390. 2391. 2392. 2393. 2394. 2395. 2396. 2397. 2398. 2399. 2400. 2401. 2402. 2403. 2404. 2405. 2406. 2407. 2408. 2409. 2410. 2411. 2412. 2413. 2414. 2415. 2416. 2417. 2418. 2419. 2420. 2421. 2422. 2423. 2424. 2425. 2426. 2427. 2428. 2429. 2430. 2431. 2432. 2433. 2434. 2435. 2436. 2437. 2438. 2439. 2440. 2441. 2442. 2443. 2444. 2445. 2446. 2447. 2448. 2449. 2450. 2451. 2452. 2453. 2454. 2455. 2456. 2457. 2458. 2459. 2460. 2461. 2462. 2463. 2464. 2465. 2466. 2467. 2468. 2469. 2470.

đến thì mìnida, đến thì mạnh táid 19/10/19
tên táid đia. vào yếm 6 từ 1/11. Từ 1/11 đến 1/12 19/10/19

E-maga and mō dāw mago tawisi: 60; and nagi: 54; h-peta - E-maga hō mōdō- ypo 81
E-maga dāw mōdō mago tawisi: 60; and nagi: 54; h-peta - E-maga hōdō pāz - ypo 88 mag 88

Επειδή λαβόντες διὰ τὴν δεικνύσαντες ὅτι ἀπὸ τῶν προφητῶν ἐλάλουν

Εἰς 30: πολὺν χρόνον παρὰ τὴν ταύτην, ἀπὸ παρ. 25. ἡ Κωνσταντῖνα - 18. παρ. 20

E ¹ Dona Eli Tihaya Kivluwacia kapdi paedidoma	Vp 10
E ² Dona si aya Kapdi mwa paedidoma ukuwacia Qawaga	Vp 5

17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851.

Ε Δὸκε Εἰς Βερύκτα ἄνω παρεδυσῶν· Εἰς κάρβυ· καὶ Εἰς μύνυρες· — ὕψος 4
Ε Δὸκε Εἰς γάβρες· ἢ ἰσχυρὰ ἀνὰ λαὸν τοῦτον· ἄνω παρεδυσῶν· — ὕψος 6

Εἰς τὴν Μαρκίαν, ὅπου ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἡμερῶν, ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως, ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως, ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως.

ἡ ἐκείνη ἡμερὰ, καθάρσας τοὺς οὐρανούς, ἐξ ἡμετέρων ἡμετέρας. Col. 1:26

[illegible][illegible]

Εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἑκκλησίαν, ὅλην ἑλπίσαν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας

τον φῶτον, καὶ αὖτις τὸν ὅλον πληροῦν
 ὑποῦν καὶ εἰς ὅσα φανερὰ καὶ κρυφὰ
 ἔστιν.

Ἐπεὶ γίνονται οὖν ἐξ ἑαυτῶν τῶν φαινομένων τὰς ἐν. πρὸ 686 π.Χ. **Εἰς**

Εἰς ἀρχαίους κλισίους. Ἐδνα πρὸ τοῦ τοῦ Βουρζι -

Εἰς καθέαν τὴν λαύραν ἀπολυμασία: 8: ἀπὸ τοῦ αἵματος. 25: ὅτι
τοῖς κακοῖς τῶν λαύρων ἀπολυμασία: 9: ἀπὸ τοῦ αἵματος. 25: ὅτι

Εἰς τὴν βοδονομίαν, ὁ δὲ ἱερεὺς, ἀπὸ τοῦ θυμίου ἀποδόροιο.

E¹ τίς τινος εντολῶν, ἡ δὲ αὐτῆς, ὁ δὲ παρὰ τοῦ ἐκείνου
E¹ γὰρ οὗτος, ὃς ἀπὸ προφορᾶς, εἰς τὴν γραφὴν ἔλθων

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν. καὶ εἰς τὰ μέλη αὐτῆς. ἡμεῖς οἱ ἐκκλησιαστικοὶ.

E	αὐτὸν οὐκ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ἐκρίναντο, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ.	190
E	ὅτι καὶ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ἐκρίναντο, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ.	190

ΚΑΘΟΛΙΚΟ Ι. ΜΟΝΗΣ ΣΙΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΕΙΒΑΘΟΥΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

ΜΑΙΟΣ 2015

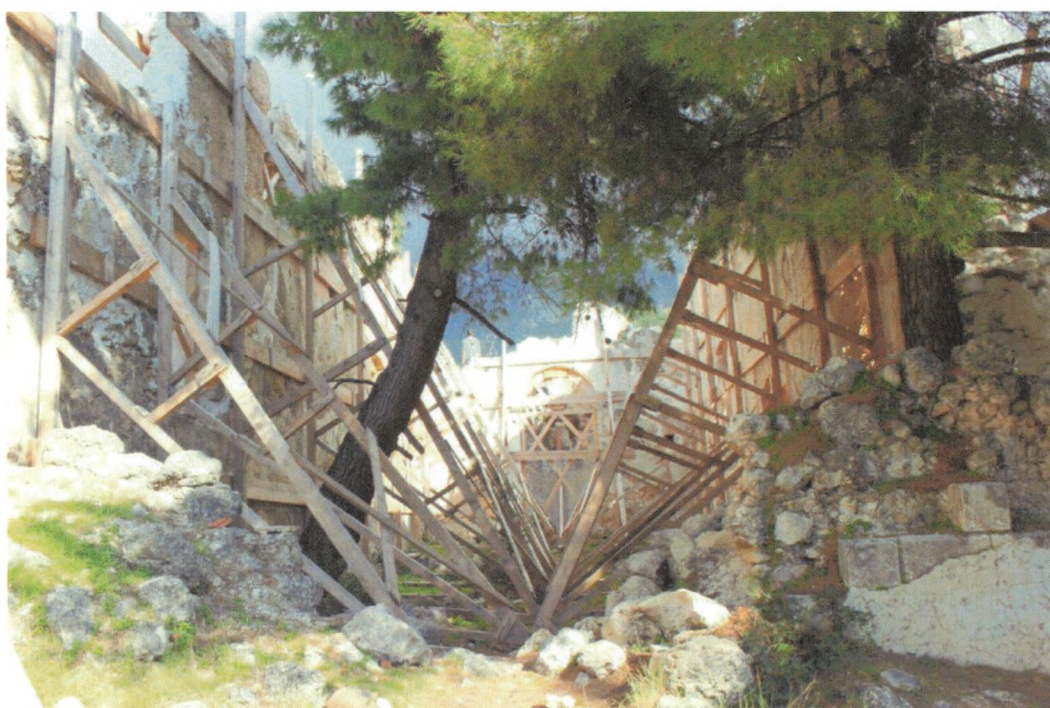
1. ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΠΥΡΓΟ (2015).

2. ΑΠΟΨΗ ΑΠΟ ΝΔ. (2015).

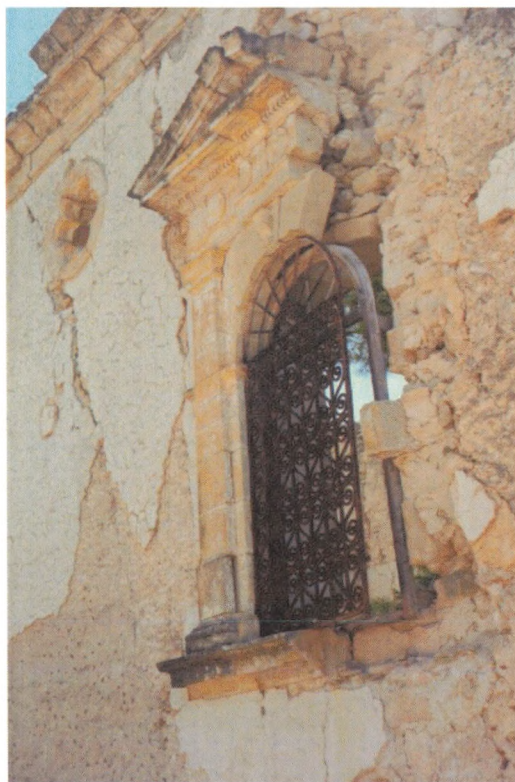
3. ΑΠΟΨΗ ΑΠΟ ΝΔ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 2014 (ΕΛΛΕΤ).

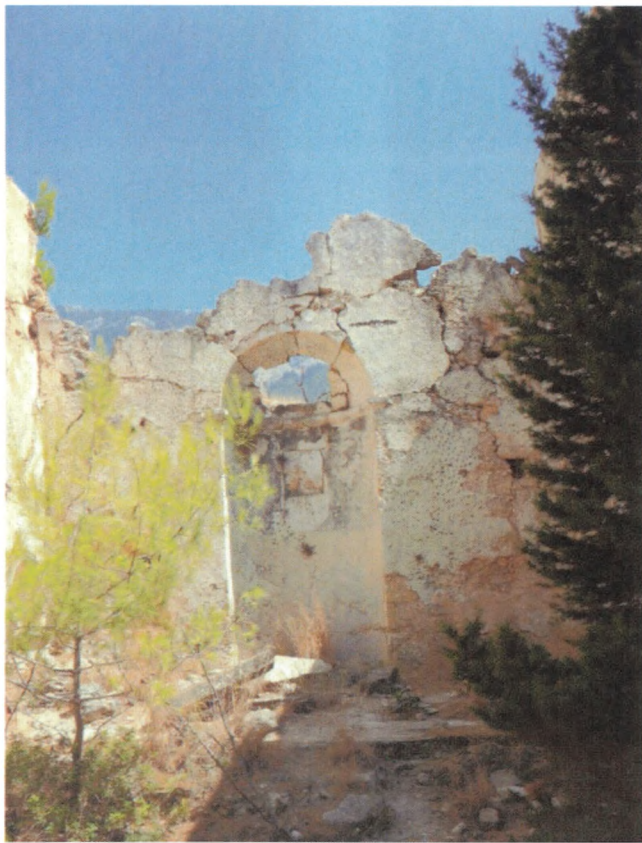
4. ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΤΟΥ ΝΑΟΥ (2014).

5. ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ.

6. ΑΠΟΞΗΛΩΜΕΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (ΕΛΛΕΤ).

**7. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΧΩΡΙΣ ΤΟ ΜΑΡΜΑΡΙΝΕΣ ΒΑΘΜΙΔΕΣ
ΤΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ.**

8. ΛΙΘΟΙ ΤΗΣ ΝΔ ΠΑΡΕΙΑΣ ΠΟΥ ΣΗΜΕΡΑ ΕΧΟΥΝ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΘΕΙ (1985).

9. ΤΟ ΘΥΡΩΜΑ ΤΗΣ ΝΑ ΕΙΣΟΔΟΥ ΜΕ ΤΟ ΒΑΘΡΟ ΤΟΥ ΚΑΙ ΣΦΟΝΔΥΛΟΥΣ ΠΟΥ ΣΗΜΕΡΑ ΕΧΟΥΝ ΔΙΑΡΠΑΓΕΙ (1985).

10. ΑΠΟΨΗ ΝΑ ΠΡΟΣΟΨΗΣ ΑΠΟ ΝΟΤΙΑ (2014).

11. ΛΙΘΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΛΑΞΕΥΤΗ ΤΟΙΧΟΔΟΜΗ ΤΗΣ ΝΔ ΓΩΝΙΑΣ ΤΟΥ ΚΤΗΡΙΟΥ.

12. ΝΔ ΠΡΟΣΟΨΗ – ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΜΕΝΗΣ ΛΑΞΕΥΤΗΣ ΤΟΙΧΟΔΟΜΗΣ.

13. ΝΑ ΠΡΟΣΟΨΗ- ΒΟΡΕΙΟ ΤΜΗΜΑ.

14. ΛΙΘΟΣ ΜΕ ΕΓΚΟΠΗ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ.

15. ΠΑΡΑΘΥΡΟ Π1.

16. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΕΙΑ ΤΟΥ ΤΟΙΧΟΥ Τ1 (2014).

17. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΕΙΑ ΜΕ ΠΑΡΑΘΥΡΑ Π1 ΚΑΙ Π2 ΑΠΟ ΔΥΤΙΚΑ (ΕΛΛΕΤ).

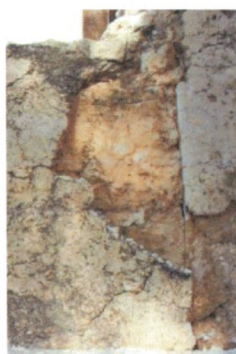

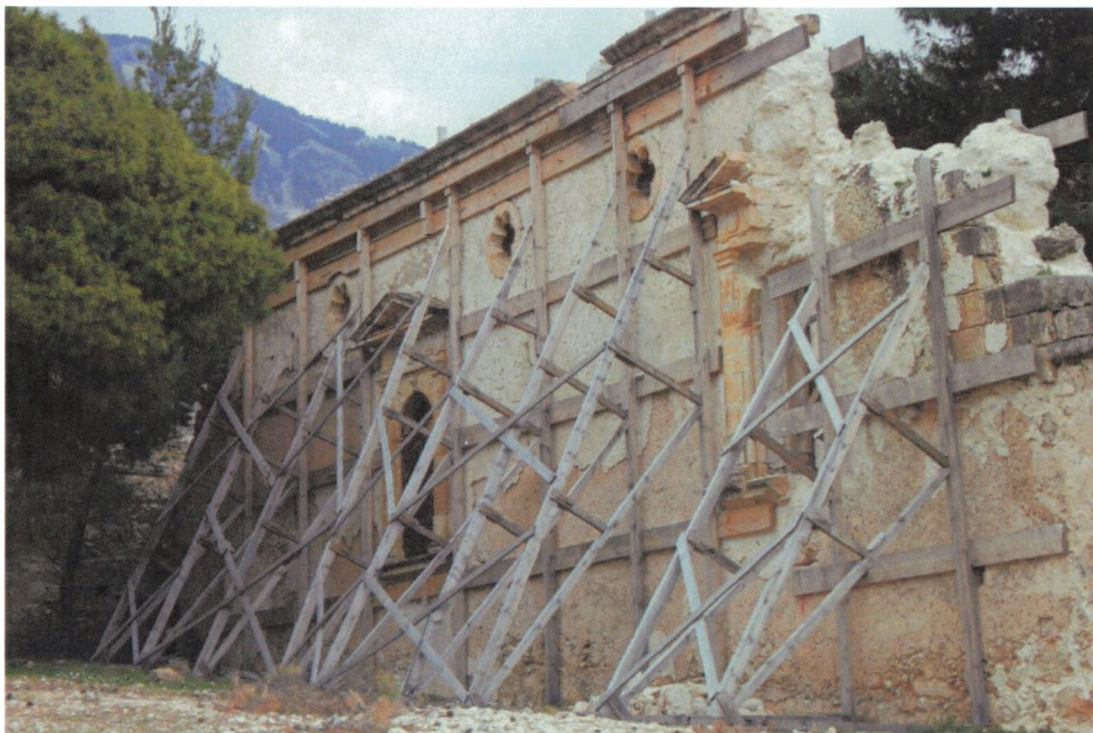
18. ΠΑΡΑΘΥΡΟ Π2 - ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ (ΕΛΛΕΤ) ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ (2014).

19. ΠΑΡΑΘΥΡΟ Π3 (2015).

20. ΦΕΓΓΙΤΕΣ ΣΤΗ ΒΔ ΟΨΗ

21. ΦΕΓΓΙΤΗΣ Φ2 (2015).

22. ΦΕΓΓΙΤΗΣ Φ1 (2014).

23. ΦΕΓΓΙΤΗΣ Φ3 ΣΤΗ ΒΔ ΠΡΟΣΟΨΗ.

24. ΦΕΓΓΙΤΗΣ Φ4 ΣΤΗ ΝΑ ΟΨΗ.

25. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΕΙΑ ΤΟΙΧΟΥ Τ2 (2014).

26. ΑΝΟΙΓΜΑ Π6-ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ – ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ.

27. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΕΙΑ Τ2- Π6 (ΕΛΛΕΤ).

28. ΑΝΟΙΓΜΑ Π5-ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ (2015).

29. ΑΝΟΙΓΜΑ Π4 - ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ (2015)

30. ΘΥΡΑ Θ2- ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΟΨΗ

31. Η ΕΡΕΙΠΩΜΕΝΗ ΔΥΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ.

32. ΣΥΜΜΕΤΡΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΑΝΟΙΓΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΝΑ ΠΡΟΣΟΨΗΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ.

33. Π4 – ΙΧΝΗ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΥ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΕΙΑ (2015).

34. Π4 - ΙΧΝΗ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΥ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΕΙΑ (2015).

35. Π3 – ΙΧΝΗ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΥ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΕΙΑ (2014).

36. Π5 – ΙΧΝΗ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΥ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ (Π5) ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ (2015).

37. ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΣ ΦΕΓΓΙΤΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ Φ2-Φ3 (ΕΛΛΕΤ).

38. ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΣ ΦΕΓΓΙΤΗΣ ΣΤΑ ΝΑ (ΕΛΛΕΤ).

39. ΟΙ ΦΕΓΓΤΕΣ ΣΤΗ ΒΔ ΠΡΟΣΟΨΗ (2014).

40. ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΕΤΡΙΝΗΣ ΒΑΘΜΙΔΑΣ ΣΤΑ ΒΟΡΕΙΑ (2014).

41. ΑΠΟΔΙΟΡΓΑΝΩΜΕΝΕΣ ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ (2015).

42. ΙΧΝΗ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΟΥ ΞΥΛΙΝΟΥ ΤΕΜΠΛΟΥ ΣΤΗ ΒΔ ΠΛΕΥΡΑ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΑΝΟΙΓΜΑ Π2 (2015).

43. ΚΟΓΧΗ Κ1.

44. ΚΟΓΧΗ Κ2/Κ3.

45. ΠΛΑΚΙΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΠΕΔΟ ΤΟΥ ΝΑΟΥ (2015).

46. ΟΧΥΡΟΣ ΠΥΡΓΟΣ ΣΤΟ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΑΚΡΟ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ.

47. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ

48. ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΝΟΔΟΥ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟ ΙΕΡΟ.

49. ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΜΕ ΤΟ ΕΡΕΙΠΩΜΕΝΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ.

50. ΠΕΖΟΥΛΙ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΗΣ ΝΑ ΠΛΕΥΡΑΣ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ.

51. ΠΕΖΟΥΛΙ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΗΣ ΝΑ ΠΛΕΥΡΑΣ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ.

52. ΛΑΞΕΥΤΗ ΛΙΘΟΔΟΜΗ ΣΤΗ ΝΔ ΠΡΟΣΟΨΗ.

53. ΑΡΓΟΛΙΘΟΔΟΜΗ ΣΤΟΝ ΝΑ ΤΟΙΧΟ

54. ΑΡΓΟΛΙΘΟΔΟΜΗ ΣΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΕΙΑ ΤΟΥ ΝΑ ΤΟΙΧΟΥ.

55. ΑΡΓΟΛΙΘΟΔΟΜΗ ΣΤΗ ΝΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΕΙΑ

56. ΙΩΝΙΚΟΙ ΟΔΟΝΤΕΣ ΣΤΟ ΓΕΙΣΟ ΚΑΙ ΤΟ ΤΥΜΠΑΝΟ ΤΟΥ ΘΥΡΩΜΑΤΟΣ.

57. ΔΩΡΙΚΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΟΥ ΘΥΡΩΜΑΤΟΣ

58. ΠΑΡΑΣΤΑΔΑ ΕΠΙΠΕΔΗ ΠΛΕΥΡΑ

59. ΕΠΙΚΡΑΝΟ ΠΑΡΑΣΤΑΔΑΣ – ΡΟΔΑΚΕΣ

60. ΘΡΙΓΚΟΣ

61. ΖΩΦΟΡΟΣ

62. ΚΛΕΙΔΑ ΤΟΞΟΥ ΘΥΡΩΜΑΤΟΣ.

63. ΑΕΤΩΜΑ ΕΠΙΣΤΕΨΗΣ ΤΟΥ ΘΥΡΩΜΑΤΟΣ.

64. ΠΑΡΑΘΥΡΟ Π2.

65. ΠΑΡΑΘΥΡΟ Π2 – ΑΕΤΩΜΑ.

66. ΠΑΡΑΘΥΡΟ Π2 ΒΑΣΗ ΠΑΡΑΣΤΑΔΑΣ.

67. ΚΛΕΙΔΑ ΤΟΥ ΤΟΞΟΥ – ΚΟΣΜΗΜΑ.

68. ΓΕΙΣΟ ΣΤΕΓΗΣ – ΓΩΝΙΑΚΟ ΜΕΛΟΣ.

69. ΓΕΙΣΟ ΝΑ ΓΩΝΙΑΣ ΚΤΗΡΙΟΥ.

70. ΓΕΙΣΟ ΣΤΕΓΗΣ (ΕΛΛΕΤ).

71. ΘΥΡΩΜΑ ΕΙΣΟΔΟΥ (2014).

72. ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟ ΠΡΟΑΥΛΙΟ.

73. ΕΙΣΟΔΟΣ- ΔΙΑΚΡΙΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ ΤΟΥ 2014.

74. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΕΙΣΟΔΟΥ – ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΟΥ.

75. ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΠΑΡΑΣΤΑΤΗ.

